फक्त कार्यालयीन उपयोगाकरिता

सत्यमेव जयते

जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन

सातारा जिल्हा

२००३–२००४

अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन,
मुंबई

फक्त कार्यालयीन उपयोगाकरिता

Library
GIPE-PU

जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन

जिल्हा - सातारा

वर्ष - २००३-२००४

GOKHALE INSTITUTE OF POLITICS & ECONOMICS (DEEMED TO BE A UNIVERSITY) DHANANJAYARAO GADGIL LIBRARY
PUNE - 4.

अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय,
महाराष्ट्र शासन, मुंबई

अनुक्रमणिका

तक्ता क्र.	विषय	पृष्ट. क्रमांक
१	२	३
	दृष्टिक्षेपात जिल्हा	
	सामाजिक व आर्थिक समालोचन	
	१. क्षेत्रफळ व लोक संख्या	
१.१	२००१ च्या जनगनणेनुसार तालुकावार क्षेत्रफळ व लोकसंख्या	१
१.२	१९६१ पासूनच्या लोकसंख्येमधिल दश वार्षिक फरक	२
१.३	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे लोकसंख्या गटानूसार खेड्यांचे तालुकायार वर्गीकरण	४
१.४	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे लोकसंख्या गटानूसार शहरांचे तालुकावार वर्गीकरण	५
१.५ (अ)	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे कामकरणा-यांची व न करणा-यांची संख्या	६
१.५ (ब)	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे मुख्यत: काम करणा-या व्यक्तींची क्षेत्रनिहाय विभागणी	७
१.६ (अ)	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे लोकसंख्या वयोगटानूसार वर्गीकरण	८
१.६ (ब)	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे लोकसंख्येचे धर्मानुसार वर्गीकरण-	८
१.७	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे अनुसूचित जाती व नवबौधांची आकडेवारी	९
१.८	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे भिंती, छपरे यासाठी वापरलेल्या साधन सामुग्रीनुसार घरांचे वर्गीकरण	१०
१.९	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे आकार व मालकीच्या स्थितीनुसार कुटुंबाचे वर्गीकरण	११
१.१०	१९९१ च्या जनगनणेप्रमाणे जनगणनाधरे व त्यांचा वापर	११
१.११	क्षेत्रवार जिल्हा उत्पन्न व दरडोई उत्पन्न चालू किंमती नुसार	१२
१.१२	क्षेत्रवार जिल्हा उत्पन्न व दरडोई स्थिर (१९९३- ९४) किंमतीनुसार	१३
	२. हवामान	
२.१	निवडक केंद्रातील पर्जन्य दिवसांची संख्या व एकूण पर्जन्य	१४
	३. शेती	
३.१	तालुकावार जमिनींचा वापर	१६
३.२	निरनिराळया पिकाखालील तालुकावार क्षेत्र	१७
३.३	मुख्य पिकाचे दर हेक्टरी उत्पादन व एकूण उत्पादन	२०
३.४	विविध साधनानी ओलीताखाली असलेले क्षेत्र	२०
३.५	ओलीताखालील पिकाचे तालुकावार क्षेत्र	२१
३.६ (अ)	तालुकावार सिंचन विहिरी व इतर विहिरी	२३
३.६ (ब)	तालुकावार कुपनलिका, हातपंप आणि विद्युत पंप	२३
३.७	विहिरी खेरिज लघुपाटबंधा-यांची तालुकावार कामे	२४
३.८	मोठे व मध्यम पाटबंधारे प्रकल्प	२४
३.९	वहीत धारण जमिनीची संख्या व त्याचे क्षेत्रफळ	२८
३.१०	१९९७ च्या पशुगणनेप्रमाणे तालुकावार कृषिअवजारे	२९
३.११	दुष्काळ, टंचाई सदृश्य परिस्थितीची माहिती	३०
	४. पशुसंवर्धन, वन आणि मत्स्यव्यवसाय	
४.१	१९९७ च्या पशुगणनेप्रमाणे तालुकावार पशुधन	३१
४.२	पशुवैद्यकीय संस्थांची तालुकावार संख्या	३३
४.३ (अ)	विविध पशुवैद्यकीय संस्थांचे कार्य	३४
४.४	रोगांच्या प्रकारानुसार पशुंच्या मृत्युंची संख्या	३४
४.५	मान्यताप्राप्त पशुवधगृहे व कत्तल केलेल्या जनावरांची तालुकावार संख्या	३५
४.६	जिल्हयातील वनक्षेत्र	३५

GOKHALE INSTITUTE OF POLITICS & ECONOMICS (DEEMED TO BE UNIVERSITY) PUNE-4

१	२	३
४.७	जिल्हयातील मुख्य व गौण वन उत्पादने	३५
४.८	जिल्हयातील भुजल मत्स्यव्यवसाय	३६
४.९	जिल्हयातील सागरी मत्स्यव्यवसायं	३६
	५. उद्योग, सेवायोजन व विद्युतीकरण	
५.१	कारखान्यातील कामगारांची दैनिक सरासरी संख्या	३७
५.२	चालू कारखान्यांचे कामगारांच्या संख्येनुसार उद्योगनिहाय वर्गीकरण	३९
५.३	कामाच्या दिवसांच्या संख्येनुसार कारखान्यांचे वर्गीकरण	४१
५.४	वार्षिक उद्योग पहाणी प्रमाणे उद्योगाच्या महत्वाच्या बाबींची माहिती	४३
५.५	रोजगार विनिमय केंद्रातील आकडेवारी	४४
५.६	व्यवसाय मार्गदर्शन कार्यक्रमाची माहिती, जिल्हयातील कर्मचा-यांची संख्या	४४
५.७	कर्मचारी गणना	४५
५.८	निरनिराळ्या उद्योगातील कामगार	४५
५.९	विद्युतीकरण झालेल्या शहरांची व खेडयांची संख्या	४५
५.१०	विजेचा वापर	४६
	आर्थिक गणना	
५.११	बिगरकृषी व स्वकार्यरत उद्योग	४६
५.१२	प्रमुख उद्योग गटानुसार बिगर कृषी आस्थापनांची संख्या व त्यातील कामगार संख्या	४७
५.१३	महत्वाच्या उद्योग गटानुसार कृषी व बिगर कृषी आस्थापनांची संख्या	४७
५.१४	महत्वाच्या उद्योग गटानुसार कृषी व बिगर कृषी आस्थापनेतील कामगार संख्या	४८
५.१५	बिगर कृषी सहकारी आस्थापना	४८
५.१६	प्रमुख उद्योग गटानुसार सहकारी औद्योगिक संस्था व त्यातील कामगार	४९
५.१७ (अ)	उत्पादन व दुरुस्ती सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (स्वकार्यरत)	४९
५.१७ (ब)	उत्पादन व दुरुस्ती सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (आस्थापना)	५०
५.१८ (अ)	घाउक व किरकोळ व्यापार गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (स्वकार्यरत)	५०
५.१८ (ब)	उत्पादन व दुरुस्ती सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकास्मान गटानुसार संख्या (आस्थापना)	५१
५.१९ (अ)	सामाजिक व व्यक्तीगत सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (स्वकार्यरत)	५१
५.१९ (ब)	सामाजिक व व्यक्तीगत सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (आस्थापना)	५२
५.२० (अ)	सर्व उद्योगगट मिळुन एकत्र संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (स्वकार्यरत)	५२
५.२० (ब)	सामाजिक व व्यक्ती त सेवा गटातील संस्थांची संख्या व नेहमी काम करणा-या कामगारांची रोजगाराच्या आकारमान गटानुसार संख्या (आस्थापना)	५२
	६. सहकार	
६.१	विविध प्रकारच्या सहकारी संस्था	५३
६.२	सर्व प्रकारच्या सहकारी संस्थांची निवडक माहिती वर्गाप्रमाणे वर्गवारी	५३
६.३	सर्व प्रकारच्या सहकारी संस्थांची लेखा परिक्षा	५३
६.४	सहकारी बँकांचे कार्य	५४

१	२	३
६.५	प्राथमिक कृषी सहकारी संस्थांचे तालुकावार कार्य	५४
६.६	शेतकरी सेवा संस्थाचे कार्य	५५
६.७	लॅम्प्स संस्थाचे कार्य	५६
६.८	प्राथमिक कृषी सहकारी संस्थामार्फत दिलेली तालुकावार पिक कर्जे	५७
६.९	शेतकरी सहकारी संस्थामार्फत दिलेली तालुकावार पिक कर्जे	५८
६.१०	आदिवासी सहकारी संस्थांना दिलेली पिक कर्जे	५८
६.११	बिगर शेती सहकारी पतसंस्थाची कार्य	५८
६.१२	जिल्हा आणि प्राथमिक पणन संस्थांचे तालुकावार कार्य	५९
६.१३	उत्पादक संस्था आणि सामाजिक सेवासंस्था यांचे महत्वाचे कार्य	६०
६.१४	उत्पादक संस्था आणि सामाजिक सेवासंस्था यांचे महत्वाचे कार्य	६१
६.१५	नियंत्रीत बाजार पेठेची तालुकावार माहिती	६२
६.१६	नोंदणी केलेले सावकार व त्यांनी दिलेली कर्जे	६४
	७. वैद्यकिय व सार्वजनिक आरोग्य	
७.१	वैद्यकिय सुविधांची तालुकावार माहिती	६४
७.२	नोंदणी केलेल्या जन्म-मृत्युंची तालुकावार संख्या	६५
७.३	विविध कारणानूसार मृत्यूंची तालुकावार संख्या	६६
७.४	माताबाल संगोपन कार्यक्रमाअंतर्गत लस टोचणे	६७
७.५	कुटूंब नियोजन केंद्र व कुटूंब नियोजन कार्या बददलची तालुकावार माहिती	६८
	८. शिक्षण	
८.१	२००१ च्या जनगणनेनुसार तालुकावार साक्षरता	६९
८.२	शैक्षणिक संस्था, शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक स्थरानुसार संख्या	६९
८.३	शैक्षणिक स्थरावर संस्थातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक स्थरावर संख्या व मागासवर्गीय विद्यार्थी संख्या	७०
८.४	इतर प्रकारच्या शैक्षणिक संस्था	७०
८.५	आर्थिक दृष्ट्या मागासलेल्यांना मिळणारी शिक्षणाची मोफत सवलत	७१
८.६	प्राथमिक शिक्षणावरील खर्च	७१
८.७	व्यवसाय शिक्षण व तांत्रीक शाळा	७२
८.८	निरंतर शिक्षणाची तालुकावार माहिती	७२
८.९	शिक्षणाकरिता प्रशिक्षण संस्था	७३
८.१०	शारीरीक शिक्षण संस्था	७३
	९. परिवहन व दळण वळण	
९.१ (अ)	रेल्वे मार्गाची लांबी	७४
९.१ (ब)	रेल्वे स्थानकांची संख्या	७४
९.२	प्रकार व पृष्टमार्गानुसार रस्त्यांची लांबी	७५
९.३	वापरात असलेल्या मोटार वाहनांची संख्या	७६
९.४	महाराष्ट्र राज्य परिवहन महामंडळाची प्रवाशी वाहतूक	७६
९.५	महत्वाच्या रस्त्यावरील वाहतुक गणना	७७
९.६	पोस्ट, तारगृहे व दूरध्वनीसेवा	८१
	१०. स्थानिक संस्था	
१०.१	स्थानिक संस्थेचे उत्पन्न व खर्च	८२
१०.२	ग्रामपंचायत उत्पन्न व खर्चाची तालुकावार माहिती	८२
१०.३	जिल्हा परिषदेचे बाबवार उत्पन्न व खर्च	८३
१०.४	नगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च	८४

१	२	३
	११. नियोजन	
११.१	विविध विकास शिर्षाखाली झालेला योजनांतर्गत खर्च	८५
११.२	योजनाखालील महत्वांची भैतीक साध्य	८७
११.३	रोजगार हमी योजना	९०
११.४	रोजगार हमी योजनेखाली घेतलेली कामे, त्यावरील रोजगार व खर्च	९०
११.५	पिण्याच्या पाण्याच्या सोई व टंचाईसंबंधी केलेल्या उपाय योजना	९१
११.६	अधिक उत्पादन देणा-या संकरीत व सुधारीत पिकांच्या जाती खालील असणारे क्षेत्र	९२
११.७	रासायनिक खताचे वाटप	९२
११.८	साखर कारखाने	९२
११.९	सहकारी दुग्ध संस्थांची तालुकावार माहिती	९३
११.१०	अवर्षण प्रवण कार्यक्रमाची प्रगती दर्शविणारा तक्ता	९३
११.११	एकात्मीक आदिवासी विकास कार्यक्रमाची प्रगती त्यावरील तरतुद व खर्च	९४
११.१२	वीस कलमी कार्यक्रम	९४
११.१३	विशेष घटक योजना	९५
११.१४	जिल्हयाचा स्थानिक विकास कार्यक्रम (अ,ब)	९५
११.१४	जिल्हयाचा स्थानिक विकास कार्यक्रम (ड)	९६
	१२. किंमती व निर्देशांक	
१२.१	निवडक कृषी उत्पानाच्या मासिक सरासरी घाऊक किंमती	९६
१२.२	जिल्हा मुख्यालयाच्या ठिकाणच्या महत्वाच्या वस्तुंच्या सरासरी किरकोळ किंमती	९७
१२.३	कामगारांच्या ग्राहक किंमतीचे निर्देशांक	९८
	१३. विधी व न्याय	
१३.१	पोलीस दलांची संख्या	९८
१३.२	गुन्हया संबंधी आकडेवारी	९९
१३.३	तुरुंगात दाखल केलेले गुन्हेगार	९९
१३.४	तुरुंगात दाखल केलेल्या गुन्हेगारांचे वयोगटानुसार व शैक्षणिक पात्रतेनुसार वर्गीकरण	१००
१३.५	दिवाणी व फौजदारी न्यायालयात निकाली काढलेली कामे	१००
	१४. बँका आणि विमा	
१४.१	तालुकावार बँक कार्यालये व वर्गीकृत बँका यांची संख्या, त्यांच्या ठेवी व कर्जे	१००
१४.२	संयुक्त भांडवली संस्था	१०१
१४.३	उतरविलेल्या विमापत्रांची संख्या	१०१
	१५. संकीर्ण	
१५.१	चित्रपट गृहाविषयी तालुकावार आकडेवारी	१०१
१५.२	गोळा केलेली अल्पबचतीची कामे	१०१
१५.३	गोळा केलेला तालुकावार महसूल	१०२
१५.४	छापखाने व छापलेली आणि प्रकाशित केलेली वर्तमान पत्रे नियतकालिके यांची तालुकावार माहिती	१०२
१५.५	स्वस्त धान्य दुकानाना पुरविलेले तांदूळ व साखर	१०३
१५.६	लोकसभा व विधानसभा निवडणुकी बाबतची मतदार संघनिहाय माहिती	१०३
१५.७	अधिकारी व प्रवाशी यांच्यासाठी असलेल्या बंगल्यांची तालुकावार यादी	१०४
१५.८	निवडक निर्देशांकाचे कल	१०६

जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन सन २००३-२००४

दृष्टक्षेपात जिल्हा

अ. क्र.	बाब	परिमाण	सातारा जिल्हा	महाराष्ट्र राज्य
१	२	३	४	५
१	प्राकृतीक रचना			
	अ. भौगोलीक स्थान १. उत्तर अक्षांश	अंश	१७.५ ते १८.११	१६.४ ते २२.१
	२. पूर्व रेखांश	अंश	७३.३३ ते ७४.५४	७२.६ ते ८०.९
	ब. हवामान			
	१. किमान तपमान	सेल्सिअस	उ.ना.	५.६
	२. कमाल तपमान	सेल्सिअस	उ.ना.	४५.९
	३. पर्जन्य (सरासरी)	मि.मि.	८०६	१६२८
	क. प्रशासकीय बिभाग २००३-२००४			
	१. तालुके	संख्या	११	३५३
	२. पंचायत समित्या	संख्या	११	३४७
	३. टंचाईग्रस्त तालुके	संख्या	४	उ.ना
	४. एकात्मीक ग्रामीण विकास प्रकल्प गेट	संख्या	११	उ.ना.
	५. शहरे (२००१ प्रमाणे)	संख्या	१५	३७८
	६. गावे (२००१ प्रमाणे)	संख्या	१७३९	८४८०६
	१. निर्जन-	संख्या	२२	२६१६
	२. वस्ती असलेली	संख्या	१७१७	४३७११
	७. क्षेत्रफळ	चौ.कि.मी.	१०४८०	३०७५८३
२	प्रशासकीय संस्था २००२-२००३			
	१. पंचायत समित्या	संख्या	११	३४९
	२. महानगरपालिका	संख्या	--	२२
	३. नगरपरिषद	संख्या	८	२२२
	४. कटक मंडळे	संख्या	--	७
	५. ग्रामपंचायती (गट ग्रामपंचायती)	संख्या	१४८८	२७९४९ #
	६. पोलीस स्टेशन	संख्या	२६	९२६
	७. पोलीस आऊटपोस्ट	संख्या	२९	१७६९
३	लोकसंख्या २००१ प्रमाणे			
	१. ग्रामिण लोकसंख्या	आकडे ०००	२४११	५५७७८
	२. नागरी लोकसंख्या	आकडे ०००	३९८	४११०१
	३. एकूण लोकसंख्या	आकडे ०००	२८०९	९६८७९
	४. अनु. जातीची लोकसंख्या २००१ प्रमाणे	आकडे ०००	२४६	९८८२
	५. अनु. जातीच्या लोकसंख्येची टक्केवारी २००१ प्रमाणे	टक्केवारी	८०८३	१०.२०
	६. अनु. जमातीची लोकसंख्या २००१ प्रमाणे	आकडे ०००	२२	८५७७
	७. अनु. जमातीच्या लोकसंख्येची टक्केवारी २००१ प्रमाणे	टक्केवारी	०.७८	८.८५
	८. पुरुष एकूण २००१ प्रमाणे	आकडे ०००	१४०८	५०४०१
	९. स्त्रीया एकूण २००१ प्रमाणे	आकडे ०००	१४०१	४६४७८
	१०. स्त्री- पुरुष प्रमाण २००१ प्रमाणे	हजार पुरुषामागे	९९५	९२२
	११. घनता २००१ प्रमाणे	दर चौ.कि.मी. क्षेत्रातील लाकेसंख्या	२६८	३१५

टिप- १) * वस्ती नसलेली गावे धरुन. २) # नगर पंचायतीसह

१	२	३	४	५
	१२.साक्षरतेचे प्रमाण २००१ प्रमाणे			
	१. एकूण	टक्केवारी	७८.५२	७६.९
	२. पुरुष	टक्केवारी	८८.४५	८६.०
	३. स्त्रीया	टक्केवारी	६८.७१	६७.०
	४. राज्यामध्ये जिल्हयाचा क्रमांक	संख्या	१२	
४.	कृषी (अस्थायी)		९८-९९	
	१. भौगोलीक क्षेत्र	हजार हेक्टर	१०५८	३०७५८
	२. जंगलव्याप्त क्षेत्र	हजार हेक्टर	१३८	५२१४
	व त्याची भौगोलीक क्षेत्राशी टक्केवारी	टक्केवारी	१३.००	१६.९५
	३. शेतीस उपलब्ध नसलेली जमीन			
	अ. बिगर शेती वापराखालील जमीन	हजार हेक्टर	२८	१३८०
	ब. पडीक आणि लागवडीलायक नसलेली जमीन	हजार हेक्टर	९३	१७२०
	एकूण (अ + ब)	हजार हेक्टर	१२१	३१००
	४. पडीक जमीनी व्यतिरीक्त लागवड न केलेली जमीन			
	१. कायम गुरे चरण आणि इतर	हजार हेक्टर	७४	१२४९
	२. झाडे झुडपाखालील जमीन	हजार हेक्टर	६	२४७
	३. लागवडीयोग्य परंतु पडजमीन	हजार हेक्टर	४२	९१५
	५. पडीत जमीन			
	अ. चालूपड	हजार हेक्टर	४६	१२५५
	ब. इतरपड	हजार हेक्टर	५१	१२००
	६. पिकाखालील क्षेत्र			
	१. पिकाखालील निव्वळ क्षेत्र	हजार हेक्टर	५८०	१७५७९
	२. दुसोटा क्षेत्र	हजार हेक्टर	१६५	४८०८
	३. एकूण पिकाखालील क्षेत्र	हजार हेक्टर	७४६	२२३८७
	७. ओलीताखालील क्षेत्र			
	१. निव्वळ ओलीत क्षेत्र	हजार हेक्टर	१७३	२९७१
	२. एकूण ओलीत क्षेत्र	हजार हेक्टर	२२६	३६६८
	८. महत्वाच्या पिकाखालील ओलीत क्षेत्र (अन्नधान्य)	हजार हेक्टर	१३५	१२००४
	९. वहित धारण जमीन १९९०-९१			
	१. दोन हेक्टर पेक्षा कमी	संख्या ००	४७७१	७४४२
	२. दोन ते दहा हेक्टरपेक्षा जास्त	संख्या. ००.	१०८९	३०९५
	३. दहा हेक्टरपेक्षा जास्त	संख्या ००	४०	११६
	१०. जमीन महसूल वसूली	लाख रुपये	८३८.५७	१८८.५०
	११. जिल्हा परिषदेचा उपकर	लाख रुपये }	११८.०८	३३५८
५	१२. पंचायत समित्यांचा उपकर	लाख रुपये }		७४
	पशुसंवर्धन सन १९९७			
	१. एकूण पशुधन	संख्या हजारात	१६४०	३९६३८
	२. गायी व बैल	संख्या हजारात	४६५	१८०७१
	३. म्हशी व रेडे	संख्या हजारात	३६१	६०७३
	४. मेंढया	संख्या हजारात	३६७	} १४८०२
	५. शेळया	संख्या हजारात	४३३	}
	६. कोंबडया	संख्या हजारात	२०१०	३५३९२ $ H

१	२	३	४	५
६	सहकार २००३-२००४			
	१. सहकारी संस्था	संख्या	५८०९	१७८८५४
	२. प्राथमिक कृषी सहकारी पतसंस्था	संख्या	९२४	२१०००
	३. प्राथमिक कृषी सहकारी संस्थांची समासद संख्या	संख्या हजारात	५२२	११६९२
	४. सहकारी दुग्ध संस्था	संख्या	१८८१	२६२५९
	५. प्राथमिक कृषी पतसंस्थानी दिलेली कर्जे	रु. कोटीत	२४८.९८	३७६९
७	जलसिंचन ३०/६/२००४ रोजी पूर्ण झालेले पाटबंधारे प्रकल्प व त्याखालील लाभक्षेत्र			
	१. मोठे प्रकल्प	संख्या	२	३२
	२. मध्यम प्रकल्प	संख्या	८	१७८
	(१ व २ चे लाभक्षेत्र)	हजार हेक्टर	१८८	उ.ना.
	३. लघुप्रकल्प	संख्या	उ.ना.	२२३९
	(लाभक्षेत्र)	हजार हेक्टर	उ.ना.	उ.ना.
	४. सिंचन विहिरी खाली भिजणारे क्षेत्र	हजार हेक्टर	११४	१९३१
८	उद्योग			
	१. नोंदणीकृत कारखान्यांची संख्या	संख्या	४७८	३४२७२
	२. नोंदणीकृत चालू कारखान्यांची संख्या (उत्पादन चालू असलेले)	संख्या	४५५	२८८१६
	३. साखर कारखान्यांची संख्या २००३-०४	संख्या	१०	२०२
	४. साखर कारखान्यातील साखरेचे उत्पादन	हजार टन	२२७	३२००
	५. सुतगिरण्यांची संख्या	संख्या	८	२०१
९	वीज		२००३-०४	३१/३/९८
	१. वीजपुरवठा केलेली शहरे व खेडी	संख्या	१७२७	३९४१३
	२. विद्युतीकरण झालेली गावे	संख्या	१७१२	उ.ना.
	३. वीजपुरवठा केलेले पंपसंच	संख्या हजारात	८७	२२७४
	४. गोबर गॅस सयंत्रे	संख्या	३६०७६	उ.ना.
१०	सार्वजनिक आरोग्य २००३-०४			
	१. रुग्णालये	संख्या	१४	९४५
	२. दवाखाने	संख्या	२५	२०१९
	३. प्राथमिक आरोग्य केंद्र	संख्या	७१	१८०७
	४. प्राथमिक आरोग्य पथके	संख्या	६	१७७
११	शिक्षण २००३-०४			
	१. प्राथमिक शाळा	संख्या	२६२६	६७२९१
	२. प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थी	संख्या हजारात	३०१	११६८९
	३. प्राथमिक शाळेचे शिक्षक	संख्या हजारात	१०	३२२
	४. प्रत्येक शिक्षकामागे प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थी	संख्या	२९	३६
१२	दुय्यम शिक्षण			
	१. दुय्यम शाळा	संख्या	४८६	१७९८५
	२. शाळेतील एकूण विद्यार्थी	संख्या८	१७३	१०१२२
	३. शाळेतील शिक्षक	हजारात	६	२७३
	४. प्रत्येक शिक्षकामागे दुय्यम शाळेतील विद्यार्थी	संख्या हजारात		३७
१३	उच्च शिक्षण	संख्या		
	१. संस्था	संख्या	उ.ना.	१८७८
	२. एकूण विद्यार्थी	संख्या हजारात	उ.ना.	११११

१	२	३	४	५
१४	अ) निरंतर शिक्षण			
	१. निरंतर शिक्षण कार्यक्रम केंद्र	संख्या	६५७	उ.ना.
	२. पटावरील उमेदवारांची संख्या	संख्या हजारात	७०	५३१०
	ब) तांत्रीक शिक्षण			
	१. औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था	संख्या	१५	५९८
	य) शासकीय व शासन सहाय्यीत्	संख्या	११	३४७
	र) इतर (खाजगी)	संख्या	४	२५१
	२. शासकीय व अशासकीय औद्योगिक प्रशिक्षणं संस्थांची प्रवेशक्षमता	संख्या	उ.ना	९३५८०
	३. पदवी अभ्यासक्रमासाठी तांत्रीक संस्था	संख्या	उ.ना.	१५१
	व त्यांची पहिल्या वर्षासाठी प्रवेशक्षमता ४.	संख्या	उ.ना.	४६८६९
	पदविका अभ्यास क्रमाच्या तांत्रीक संख्या	संख्या	उ.ना.	१६५
	व त्यांची पहिल्या वर्षासाठी प्रवेशक्षमता	संख्या	उ.ना.	४०७७५
	५. व्यवसाय शिक्षण संस्था (माध्य, उच्च माध्य गट) व त्यांची प्रवेशक्षमता	संख्या	उ.ना.	उ.ना.
१५	परिहन आणि दळण वळण			
	१. एकूण रेल्वे मार्ग लांबी	कि.मी.	१२४	५४९७
	२. रस्त्यांनी जोडलेली गावे अ) बारमाही	संख्या	१३६४	३७९३२
	ब) हंगामी	संख्या	--	१७१५
	३. एकूण रस्त्याची लांबी	कि.मी.	१०४५१.१४५	२२६९९२
	४. राष्ट्रीय महामार्गाची लांबी	कि.मी.	१३१	४२२५
	५. राज्य महामार्गाची लांबी	कि.मी.	९९६.६७	३३६३३
	६. महत्वाच्या जिल्हा रस्ता लांबी	कि.मी.	२२४९.९८	४८२२०
	७. इतर जिल्हा रस्ता लांबी	कि.मी.	१८३८.०३	४४३२१
	८. ग्रामीण रस्ता लांबी	कि.मी.	४६८३.१८	९५५९३
१६	एकात्मीक ग्रामीण विकास कार्यक्रम		१९९७-९८	१९९७-९८
	१. दारिद्रय रेषेखालील कुटुंबे	संख्या लाख	०.७६	३८.१९
	२.स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना स्वरोजगाराची संख्या	संख्या	उ.ना.	६०६५९
१७	रोजगार निर्मिती २००३-०४			
	अ) रोजगार हमी योजना	मनुष्यदिन लाख	२९६८.३९	१८५३.२१
	ब) जवाहर रोजगार कार्यक्रम	मनुष्यदिन लाख	१.१७	६३०.९६
१८	आदिवासी कल्याणकारी योजना			
	१. आदिवासीकरिता आश्रम शाळा	संख्या	२	१०८६
१९	२. विद्यार्थी	संख्या	४९०	३६४१३६
	मागासवर्गीयासाठी कल्याणकारी योजना			
	अ) मागासवर्गीयासाठी वसतीगृहे	संख्या	२	२७१
	ब) वसतीगृहात राहणारे विद्यार्थी	संख्या	१५०	२२८२८
	जिल्हा नियोजन २००३-०४			

१	२	३	४	५
२०	१. वार्षिक योजनेतील तरतूद	रू. कोटीत	२२.१४	३१८७.९६
	२. अनुषेश भरुन काढणेसाठी तरतूद	रू. कोटीत	२.७२	४२७.१४
	नागरीपुरवठा २००३-०४			
२१	१. रास्त भावाची दुकाने	संख्या	१७५०	४९९२१
	२. पुरविलेला एकूण साठा			
	अ) गहू	हजार टन	३७	४८३४
	ब) तांदूळ	हजार टन	१५	२६११
	३. शासकिय गोदामे	संख्या	२३	१००८
	साठविण्याची क्षमता	हजार टन	१५	५.८३

टिप:- उ.ना. उपलब्ध नाही.

जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन

जिल्हा - सातारा

१९९१ च्या जनगणनेनुसार सातारा जिल्हयाचे एकूण भौगोलिक क्षेत्रफळ १०४८० चौ.कि.मी. असून महाराष्ट्र राज्याच्या एकूण भौगोलिक क्षेत्राशी तुलना करता ते सुमारे ३.४ टक्के आहे. जनगणना २००१ नुसार महाराष्ट्राच्या एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे २.८९ टक्के म्हणजे २८.०९ लाख व्यक्ती इतकी जिल्हयाची लोकसंख्या आहे. लोकसंख्येची घनता भारतात दर चौ.कि.मी. ला ३१२ व महाराष्ट्रात ३१४ आहे. तर जिल्हयात ती २६८ इतकी आहे. जिल्हयातील तालुक्याची व पंचायत समित्यांची संख्या प्रत्येकी ११ आहे. जिल्हयात एकूण १७३९ खेडी व १५ शहरे आहेत. एकूण खेडयापैकी २२ खेडी ओसाड आहेत.

जिल्हयाचे हवामान सखल भागात उन्हाळयात उष्ण व कोरडे आणि उंच पठारावरील भागात थंड आहे. हिवाळयातील हवामान सखल भागात थंड आणि उंच पठारावरील भागात अति थंड असते. वार्षिक सरासरी पर्जन्यमान १३४९ मि.मि. आहे. परंतु सन २००३ चे सरासरी प्रत्यक्ष पर्जन्यमान ८०६ मि.मि. आहे. गाळांच्या थरांच्या जाडी प्रमाणे जमिनीचा पोत विविध प्रकारचा आहे. त्यामध्ये गाळांच्या थराची जाडी कमी असल्यामुळे अत्यंत नापीक पासून ते त्या थराची जाडी कमी जास्त असल्यामुळे मध्यम ते अत्यंत सुपीक असे जमिनीचे प्रकार आढळतात.

एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे ८६ टक्के लोकसंख्या ग्रामिण भागात आहे. १९९१ च्या जनगणनेनुसार हेच प्रमाण १ टक्क्याने जास्त म्हणजे ८७ टक्के होते. त्याचप्रमाणे एकूण लोकसंख्येपैकी अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीच्या लोकसंख्येचे प्रमाण अनुक्रमे ८.७६ व १ टक्क्यापेक्षाही कमी होते. साक्षरतेचे प्रमाण भारतात ६५.३८ % व राज्यात ७७.२७ % आहे, तर या जिल्हयात ७८.५२ % आहे.

जिल्हयाच्या १०.५८ लाख हेक्टर भौगोलिक क्षेत्रापैकी सन ९८-९९ या वर्षी ७.२६ लाख हेक्टर लागवडी लायक क्षेत्र होते, ५.८० लाख हेक्टर निव्वळ कसलेले क्षेत्र,१.६५ लाख हेक्टर क्षेत्र एका पेक्षा अधिक वेळा लागवड केलेले होते, एकूण पिकाखालील क्षेत्र ७.४६ लाख हेक्टर होते.

२००१ च्या जनगणनेप्रमाणे जिल्हयात एकूण खेडयापैकी मार्च २००४ अखेर पर्यत १७१६ खेडयाना विद्युत पुरवठा झालेला आहे. सन २००३ अखेर जिल्हयात फॅक्टरी ॲक्टखाली नोंदलेले ४७८ कारखाने होते. त्यापैकी ४५५ उद्योग घटक चालू होते. त्यामध्ये १८२८३ लोकांना रोजगार मिळालेला होता.

३१/३/२००४ अखेर जिल्हयात सर्व प्रकारच्या एकणू ५८९० सहकारी संस्था होत्या. ३१/३/२००४ अखेरची सभासदाची संख्या २२.७३ लाख होती. एकूण सहकारी संस्थापैकी सुमारे २३०१ उत्पादन संस्था होत्या.

राज्य शासन स्थानिक संस्था, खाजगी संस्था व व्यक्ती यांच्या तर्फे वैद्यकीय सुखसोईचा लाभ लोकांना पुरविला जातो. राज्य शासन, जिल्हा परिषद, नगरपालिका अशा संस्थानी चालविलेली व शासन सहाय्यीत अशी एकूण १४ रुग्णालये,२५ दवांखाने, १ प्रसुती – गृह आणि ७१ प्राथमिक आरोग्य केंद्रे या जिल्हयात असून त्यांचे मार्फत वैद्यकीय सेवेचा लाभ जिल्हयातील लोकांना मिळतो.

जिल्हयात २००३ अखेर एकूण २३५२ पुर्व प्राथमिक शाळा, २६२६ प्राथमिक शाळा, ४८६ माध्यमिक शाळा व १०४ उच्च माध्यमिक शाळा या प्रमाणे शिक्षण संस्था कार्यरत होत्या. संदर्भित वर्षात सामान्य शिक्षणाची महाविद्यालये व त्यातील विद्यार्थी संख्या उपलब्ध होऊ शकली नाही.तथापी गतवर्षीच्या आकडेवारी प्रमाणे सामान्य शिक्षणाच्या महाविद्यालयांची संख्या ४९ असून त्यामध्ये शिक्षण घेत असलेली विद्यार्थी संख्या २७७५० इतकी होती.

मार्च २००४ अखेर जिल्हयात एकूण ८ नगरपरिषदा आणि १४८८ ग्रामपंचायती व गट ग्रामपंचायती होत्या ,महाबळेश्वर तहसिल सोडून इतर सर्व तालुक्यात प्रत्येकी एक या प्रमाणे १० नियंत्रीत बाजारपेठा आहेत.महाबळेश्वर पांचगणी ही महाराष्ट्रातील प्रसिध्द व गिरीक्षेत्रातील पर्यटन केंद्रे या जिल्हयात असून प्रतापगड सारखी ऐतिहासिक महत्वाची व शिंगणापूर, सज्जनगड ,पुसेगांव,गोंदवले बु,चाफळ ही धार्मिक दृष्टया प्रसिध्द ठिकाणे आहेत.

१ : स्थान

१.१) दख्खनच्या पठाराच्या पश्चिमेस हा जिल्हा आहे. जिल्हयाच्या उत्तरेस पुणे, पूर्वेस सोलापूर, दक्षिणेस सांगली, पश्चिमेस रत्नागिरी व वाय्यवेस रायगड हे जिल्हे आहेत. जिल्हयाचा काही भाग भिमा नदीच्या खो-यात व बराच मोठा भाग कृष्णा नदीच्या खो-यात मोडतो. १७.५ ते १८.११ उत्तर अक्षांश व ७३.३३ ते ७४.५४ पूर्व रेखांश हयामध्ये जिल्हयाचा विस्तार आहे.

१.२) क्षेत्रफळ आणि शासकीय विभाग :-

१९९१ च्या जनगणनेनूसार सातारा जिल्हयाचे एकूण भौगोलिक क्षेत्र १०४८० चौ.कि.मी. असून आकारामानाच्या दृष्टीने राज्यातील एकूण ३० जिल्हयामध्ये या जिल्हयाचा १५ वा क्रमांक लागतो सातारा ,वाई खंडाळा ,कोरेगांव ,फलटण, माण, खटाव, कराड, पाटण ,जावली आणि महाबळेश्वर असे जिल्हयाचे एकूण ११ तहसिल आहेत. तहसिल व पंचायत समित्या इयांचे कार्यक्षेत्र सर्वत्र समान असल्यामुळे तेवढयाच पंचायत समिती कार्यरत आहेत .जिल्हयाचे सातारा, वाई, कराड व फलटण असे ४ महसूलविभाग असून सातारा विभागामध्ये सातारा, कोरेगांव व जावली, कराड विभागामध्ये कराड, पाटण आणि वाई विभागात महाबळेश्वर, वाई, खंडाळा, फलटण विभागामध्ये फलटण ,माण, खटाव तालुक्याचा समावेश आहे .सातारा हे जिल्हयाचे ठिकाण असून मुंबई बेंगलोर या राष्ट्रीय महामार्गावर वसलेले आहे .जिल्हयाच्या एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या टक्केवारी प्रमाणे तहसिल निहाय विभागणी पुढील प्रमाणे आहे सातारा ८.८, वाई ५.७, खंडाळा ५.०, कोरेगांव ९.०, फलटण ११.४, माण १३.८, खटाव १२.६, कराड १०.२, पाटण १२.७, जावली ८.६ व महाबळेश्वर २.२

१.३) २००१ च्या जनगणनेनूसार जिल्हयातील एकूण १७३९ खेडयापैकी १७१७ खेडयात लोकवस्ती असून २२ खेडी ओसाड आहेत. शहरांची संख्या १५ आहे. त्यामध्ये ८ नगरपालिका व ७ जनगणना शहरांचा समावेश आहे.

१.४) प्राकृतीक रचना :- सहयाद्रीच्या पर्वतश्रेणी, डोंगरद-या, चढ उताराची जमिन आणि सपाटीचे क्षेत्र असे जिल्हयाचे सर्वसाधारण स्वरुप आहे. मुख्य डोंगराच्या दोन श्रेणी असून त्यापैकी सहयाद्री पर्वताची सुमारे ९३ कि.मी. लांबीची उत्तरेकडून दक्षिणेकडे जाणारी रांग म्हणजे जिल्हयाची पश्चिम सिमा होय. तिला बामणोलीची रांग असे म्हणतात. महादेवाचा डोंगर व त्याचे फाटे ही दुसरी डोंगरी रांग असून ती महाबळेश्वरच्या उत्तरेस सुमारे १६ कि मी पासून सुरु झालेली आहे. महाबळेश्वर - कोयना खोरे हा परिसर सोडला तर जिल्हयातील इतर डोंगर सामान्यत: लहान, वृक्षरहित व खडकाळ आहेत. महाबळेश्वर हे जिल्हयातील सर्वात उंच ठिकाण असून समुद्र सपाटीपासूनची सरासरी उंची १४३६ मीटर आहे.

१.५) स्वाभाविक विभाग :- जमिनीचा उंच सखलपणा लक्षात घेता पश्चिमेकडील प्रदेश डोंगराळ असून यामध्ये महाबळेश्वर, जावली, पाटण व सातारा तालुक्याचा निम्मा भाग तर मधला कृष्णाकाठचा प्रदेश खोलगट असून त्यामध्ये वाई, सातारा तालुक्यातील उर्वरीत भाग, कोरेगांव व कराड हे तालुके येतात पूर्वेकडील प्रदेश माळरानाचा असून त्यामध्ये खटाव, माण व फलटणचा काही भाग व खंडाळा हे तालुके येतात याप्रमाणे जिल्हयातील तीन स्वाभाविक विभाग आहेत.

१.६) नदया :- कृष्णा ही मुख्य नदी आहे. नीरा ,कोयना, माण, वेण्णा, कुडाळी, उरमोडी, वसना, येरळा, आणि तारळी हया तिच्या उपनदया आहेत. महाबळेश्वर पठाराच्या पूर्व भागात समुद्रसपाटीपासून सुमारे १३७१ मीटर उंचावर कृष्णा नदी उगम पावते, मुखाजवळील पाणलोट क्षेत्राव्यतीरिक्त कुडाळी, वेण्णा, उरमोडी, तारळी, आणि कोयना हया उजवीकडील व वसना आणि येरळा हया डावीकडील सात उपनदयांचा पाणलोट क्षेत्राचा कृष्णा नदीच्या बृहत लाभक्षेत्रात समावेश होतो. उगमापासून जिल्हयातील सुमारे १६० कि.मी. अंतर पारकरुन कृष्णा नदी सांगली जिल्हयात प्रवेश करते.

कोयना ही कृष्णेची सर्वात मोठी उपनदी आहे .ती सुध्दा महाबळेश्वर पठारावर उगम पावते आणि पाटण तहसिल मधील हेळवाक या गावापर्यंत दक्षिण दिशेने वहात जाते. त्यानंतर प्रवाहाची दिशा बदलून ती पूर्ववाहिनी होते. आणि कराड शहराजवळ कृष्णेस मिळते ते स्थान प्रितीसंगम म्हणून प्रसिध्द आहे. जिल्हयाच्या उत्तर सरहददीवरुन वाहणारी निरा आणि आग्नेय दिशेस वाहणारी माण हया भिमा नदीच्या उपनदया आहेत.

१.७) जिल्हा उत्पन्न व दरडोई उत्पन्न :-

१.७.१) i) जिल्हा स्तरावरील उत्पन्नाचे अचूक अंदाज करण्यासाठी प्रदेशाला संचयित होणारे उत्पन्न ही संकल्पना वापरणे योग्य असले तरी,जिल्हा स्तरावरील आर्थिक अलाढलीचा परिणम जिल्हयापुरतात्र मर्यादित राहत नसल्याने संबंधित जिल्हयाला बाहेरून प्राप्त होणारे व संबंधित जिल्हयातून बाहेर जाणा-या उत्पन्नाचे मोजमाप करणे शक्य नसल्याने,सदर पध्दतीचा वापर करता येत नाही.त्यामुळे उत्पन्न स्त्रोत पध्दती (Income originating approch) या संकल्पनेचा अवलंब करून जिल्हा स्तरावरील उत्पन्नाचे अंदाज तयार करण्यात आलेले आहेत.

ii) जिल्हा उत्पन्नाचे अंदाज तयार करण्याकरिता लागणारी मूलभूत माहिती अजूनही समाधानकारकरित्या उपलब्ध नाही.प्राथमिक क्षेत्राकरीता बहुतांश आकडेवारी उपलब्ध आहे.मात्र. इतर क्षेत्राकरीता आकडेवारी अतिशय अल्पशा प्रमाणात उपलब्ध आहे.ज्या क्षेत्राकरीता जिल्हा स्तरावरील आकडेवारी उपलब्ध नाही.त्या क्षेत्राकरीता जिल्हावार,अनुरूप असे निर्देशांक वापरून त्या आधारे राज्य स्तरावरील उत्पन्नाची जिल्हयामध्ये विभागणी करण्यात आलेली आहे.

iii) आकडेवारीच्या उपलब्धतेचा अभाव,अनुसरून निर्देशांकाचा वापर तसेच पध्दतीमधील अंगभूत उणीवा या सर्वांमुळे जिल्हा उत्पन्नाचे अचूक अंदाज बांधण्यामध्ये मर्यादा येत असल्याने हे अंदाज ढोबळ मानाने जिल्हयातील उत्पन्नाची पातळी आजमाविण्याकरीता वापरावेत.या प्रकाशनात प्रकाशित केलेले जिल्हा उत्पन्नाचे अंदाज वापरातांना वरील मर्यादा लक्षात घ्याव्यात.

१.७.२) अ) सातारा जिल्हयाचे चालू किंमतीनुसार जिल्हा उत्पन्न :- सन २००२-०३ व २००३-०४ या सालासाठी अनुक्रमे ६१६१.९२ कोटी व ६७२४.४० कोटी आहे.महाराष्ट्र राज्याचे या वर्षासाठी निव्वळ उत्पन्न रू २६०८११.७२ व रू २९४०००.८३ कोटी आहे.

ब) सातारा जिल्हयाचे चालू किंमतीनुसारच्या निव्वळ जिल्हा उत्पन्नाप्रमाणे सन २००२-०३ व २००३-०४ या सालासाठी दरडोई उत्पन्न अनुक्रमे रू २१६८२ व २३६६१ एवढे असून याच वर्षासाठी महाराष्ट्र राज्याचे निव्वळ दरडोई उत्पन्न अनुक्रमे रू २६२९१ व रू.१५३५२ आहे.तसेच निव्वळ राज्य उत्पन्नासाठी सातारा जिल्हयाची निव्वळ उत्पन्नाची टक्केवारी सन २००२-०३ व २००३-०४ या वर्षी अनुक्रमे २.३६ व ४.३५ अशी आहे.

१.८) हवामान आणि पर्जन्य :- जूनच्या मध्यापासून ते सप्टेंबर अखेर जिल्हयात पावसाळी हवामान असते .आक्टोबर पासून नोव्हेंबरच्या मध्यापर्यंत उष्ण हवामान असते. नोव्हेंबरच्या मध्य ते फेब्रुवारी अखेर पर्यंत हिवाळा असून हवा खूप थंड असते मात्र फेब्रुवारीच्या सुरुवातीपासून ते मार्च अखेर पर्यंत थंडीची तीव्रता हळूहळू कमी होत जाते.मार्च पासून जूनच्या मध्यापर्यंत उन्हाळा असतो.सर्वसाधारणपणे हवामान अति थंड व अति उष्ण असे अत्यंतीक टोकाचे असून हवामानात अचानक बदल होत नाही.

१.९)भौगोलिक परिस्थितीनुसार जिल्हयातील हवामानात बदल आढळून येतात.उन्हाळयामध्ये पश्चिम विभागातील हवामान थंड आणि अल्हाददायक असते परंतू पावसाळयात येथे थंडी असते.वाई तालुक्याच्या सपाटीवर मात्र वर्षभर समशितोष्ण हवामान असते जिल्हयाच्या मध्यभागी उन्हाळयात उष्ण हवामान असते. व हिवाळयात दिवसा उबदार तर रात्री थंड हवामान असते. पश्चिम व मध्य भागापेक्षा जिल्हयाच्या पूर्व भागातील हवामान अधिक उष्ण आहे. ऋतुमानाप्रमाणे तेथील हवामानात वरील तफावत आढळते.

१.१०) विशिष्ट भौगोलिक परिस्थितीनुसार जिल्हयातील पर्जन्यमानात खूपच तफावत आहे. पूर्व भागातील माण या दुष्काळी तालुक्यातील सरासरी वार्षिक पर्जन्यमान ४६२ मि.मि इतके कमी आहे तर महाबळेश्वर या पश्चिम भागातील उंचीवरील ठिकाणी ६१८२ मि मि इतके जास्त आहे. जिल्हयातील पश्चिम भागांत सहयाद्री पर्वतश्रेणी मध्ये पावसाचे प्रमाण जास्त असून अगदी पश्चिम भागातील टोकास ते ५००० मि.मि पेक्षा जास्त आहे. यामध्ये पाटण, जावली, महाबळेश्वर या तालुक्याचा समावेश होतो व पूर्वेकडील भागात १२०० ते २००० मि.मि पर्यंत खाली येते. जिल्हयाच्या मध्य व दक्षिण भागात पावसाचे प्रमाण यापेक्षा खूपच कमी असून ते ६०० ते १२०० मि.मि असते हयामध्ये सातारा ,वाई, कोरेगांव, व कराड हे तालुके समाविष्ट आहेत. पूर्व भागात म्हणजेच फलटण ,खटाव व माण तालुक्यात व उत्तरेकडे खंडाळा तालुक्यात पावसाचे प्रमाण कमी असून ते सर्वसाधारणपणे ६०० मि.मि पेक्षा कमी असते..

१.११) जमीन:- जमीनीची प्रतवारी मिश्र स्वरुपाची आहे. महाबळेश्वर ,जावली ,वाई व पाटण या पश्चिम भागातील तालुक्यातील जमीन लाल असून लॅटराईट प्रकारच्या पाषाणापासून बनलेली आहे.
डोंगरउतारावरील मातीच्या थराची जाडी कमी आहे. परंतू पावसामुळे वाहून आलेल्या डोंगराळ भागातील वनस्पतीजन्य पदार्थामुळे व गाळामुळे नैसर्गिक अथवा कृत्रिमरित्या तयार झालेल्या खाचरातून डोंगराळ प्रदेशात सुपीक जमिनी तयार झालेल्या आहेत.

कृष्णा, वेण्णा, कुडाळी व कोयना आणि केरा या नदयांच्या खो-यातील वाई,जावली व पाटण तहसिल मध्ये अंत्यत सुपीक व गाळाची जाड थर असलेली जमीन तयार झालेली आहे. जिल्हयाच्या मध्य भागातील जमीन मध्यम ते जास्त जाडीच्या गाळापासून व काळया मातीपासून तयार झालेली आहे. दख्खनच्या पठारामध्ये कृष्णा खो-यातील जमीन अत्यंत सुपीक समजली जाते. त्यापैकी सातारा व कराड तालुक्यातील कृष्णा काठच्या जमीनी कृष्णा खो-यातील अंत्यत सुपीक समजल्या जातात. खंडाळा व फलटण तहसिल मधील डोंगरी परिसरातील जमीन हलकी व खडकाळ आहे. परंतु निरा व तिच्या उपनदयाच्या काठी असणा-या जमीनी चांगल्या प्रतीच्या आहेत. कोरेगाव तालुक्यातील नदया व नाले यांच्या काठी असलेल्या सुपीक जमिनीचे विस्तृत पटटे वगळता कृष्णेच्या खो-याच्या पूर्वेकडील भागातील जमीन खडकाळ आहे. माण तालुक्यातील जमीनीची प्रत अंत्यत निकृष्ट आहे. ओढे नाले यामधून माळरानाचे पटटे पसरलेले असून त्यामध्ये बाजरी सारखी हलकी पीके व जनावराना उपयुक्त असे चांगल्या प्रकारचे गवत मुबलक प्रमाणावर वाढते. खटाव व माण या पूर्वेकडील दोन दुष्काळी तालुक्याचे वैशिष्टय म्हणजे विहीरी खणल्या असता थोडया खोलीवरच पाणी लागते त्यामुळे विहीरीचे खोदकाम सुलभ व कमी खर्चात होते.

२) लोकसंख्या :-

२.१) जनगणना व वार्षिक अंदाजित लोकसंख्या :- २००१ च्या जनगणनेनूसार जिल्हयाची एकूण लोकसंख्या २८.०९ लाख आहे. त्यापैकी १४.०८ लाख पुरुष व १४.०१ लाख स्त्रीया आहेत. १९९१-२००१ हया कालखंडात १४.५९%एवढी वाढ लोकसंख्येत झालेली आहे.२००१ जनगणनेनूसार जिल्हयातील एकुण लोकसंख्येची तालुकावार टक्केवारी पुढील प्रमाणे आहे .सातारा १६.०९, वाई ६.७४, खंडाळा ४.२६, कोरेगांव ९.०१, फलटण ११.१६, माण ७.११, खटाव ९.२९, कराड १९.३५, पाटण १०.६१, जावली ४.४४ आणि महाबळेश्वर १.९४

२.२) २००१ च्या जनगणनेनूसार सातारा जिल्हयाचे क्षेत्रफळ महाराष्ट्र राज्याच्या ३.४% असून लोकसंख्येचे प्रमाण राज्याच्या २.८९% आहे. जिल्हयातील लोकसंख्येची घनता दर चौ.कि मि २६८ व्यक्ती इतकी आहे. तर महाराष्ट्र राज्याची घनता ३१४ व्यक्ती आहे. जिल्हयातील सर्वात दाट लोकसंख्या कराड तालुक्यात असून घनतेचे प्रमाण ५६० व्यक्ती इतके आहे. तर माण तालुक्यातील घनतेचे प्रमाण सर्वात कमी म्हणजे फक्त १३८ व्यक्ती इतके कमी आहे

२.३) ग्रामीण व नागरी भागातील लोकसंख्या २००१ ची जनगणना :- सुमारे ८६% जनता ग्रामीण भागात निवास करीत आहे. नागरी लोकसंख्येच्या सुमारे ७०.४५% इतकी वस्ती सातारा, कराड व फलटण या महत्वाच्या शहरामध्ये एकवटलेली आहे. उर्वरित २९.५५ % लोकसंख्या जिल्हयातील अन्य नागरी केंद्रामध्ये समाविष्ट झालेली आहे.

२.४) स्त्री/पुरुष प्रमाण :- २००१ च्या जनगणनेनूसार दर १००० पुरुष मागे जिल्हयातील स्त्रीयाचे प्रमाण ९९५ आहे. महाराष्ट्र राज्याचे व भारताचे प्रमाण अनुक्रमे ९२२ व ९३३ आहे. चरितार्थासाठी अन्यत्र (विशेषत मुंबई व सैन्य दलात)काम करणा-या पुरुषाचे प्रमाण या जिल्हयात बरेच असल्यामुळे राज्याच्या व देशाच्या तुलनेने स्त्रीयांचे प्रमाण या जिल्हयात जास्त आहे. जिल्हयाच्या ग्रामीण व नागरी भागासाठी हे प्रमाण अनुक्रमे १००६ व ९२८ आहे.

२.५) अनुसूचित जाती व अनूसूचित जमाती (२००१ जनगणना) :- जिल्हयाच्या एकूण लोकसंख्येपैकी ८.७६%. लोकसंख्या अनुसूचित जाती व ०.७८% अनुसूचित जमातिची आहे. हेच प्रमाण राज्यात व भारतात मात्र जास्त म्हणजे अनुक्रमे अनूसूचित जातीचे प्रमाण ११.१% व ९.३%,अनूसूचित जमातीचे प्रमाण १६.३ % व ८.०५% आहे.

२.६) काम करणारी लोकसंख्या :- १९९१ च्या जनगणनेनूसार जिल्हयातील मुख्यत: काम करणा-या व्यक्तींची संख्या ८.९६ लाख आहे आणि सीमांतीक काम करण्या-यांची संख्या १.९५ लाख आहे . एकूण लोकसंख्येशी या कामकरणा--याचे प्रमाण अनुक्रमे ३६.५६% व ७.९६% आहे . एकूण कामकरणा-यापैकी ७०.८६% कामकरी हे शेतकरी व शेतमजूर असून उरलेले २९.१४ % कामकरी हे खाणकाम वस्तुनिर्मीत सेवा व दुरुस्ती, बांधकाम, व्यापार व वाणिज्य, परिवहन, साठवणूक व अन्य सेवा या क्षेत्रात गुंतलेले आहेत .

२.७) वयोमान :- १९९१ च्या जनगणनेनूसार एकूण लोकसंख्यापैकी सुमारे ३४.९९% लोकसंख्या ० ते १४ वर्षे वयोमर्यादेत आहे . १४ वर्षावरील वयोमर्यादेचे गट व त्यातील लोकसंख्येची टक्केवारी या बाबत माहिती पुढील प्रमाणे आहे .१५ ते १९ वयवर्ष ९.३२%, २०ते २४ वयवर्ष ८.३४%, २५ ते २९ वय वर्षे ७.५५ %, ३० ते ३९वय वर्ष १२.८३%, ४० ते ४९ वय वर्षे १०.३०%, ५० ते ५९ वय वर्षे ७.८२%, आणि ६० वर्षाच्या वर ८.९६ % आहे .

२.८) साक्षरता :- पुरुष /स्त्रीया व एकूण (२००१ जनगणना) :- जिल्हयातील एकूण १४.०२ लाख पुरुष लोकसंख्येपैकी ८८.४५% पुरुष व १३.९५ लाख स्त्रीयापैकी ६८.७१% स्त्रीया साक्षर आहेत. एकूण लोकसंख्येचे साक्षरतेचे प्रमाण ७८.५२% आहे.महाराष्ट्रातील पुरुष,स्त्रीया व एकूण साक्षरतेचे प्रमाण अनुक्रमे ८६.२७%, ६७.५१ %, ७७.२७% आहे. राज्याच्या तुलनेने जिल्हयातील साक्षरतेचे प्रमाण जास्त आहे .

२.९) निवासी घरे व कुटूंबे :- १९९१ च्या जनगणनेनुसार जिल्हयात एकूण ६३७६६० जनगणना घरे असून त्यापैकी ४५३२९५ निवासी घरे आहेत . निवासी घरापैकी ८७.०७% घरे ग्रामीण भागात आहेत . एकूण कुटूंबाची संख्या ४६६८५१ आहे . त्यापैकी सुमारे ८७.१३% कुटूंबाचा निवास ग्रामीण भागात आहे .

(३) वन:-

३.१) सन २००३-२००४ मध्ये जिल्हयात एकूण १५२४ चौ कि. मी. क्षेत्र वनाखाली होते. व संपूर्ण क्षेत्र वन विभागाकडे होते. एकूण वन क्षेत्रापैकी राखीव १३६९ चौ. कि. मी ., संरक्षित ४८ चौ .कि .मी व अवर्गीकृत १०७ चौ.कि.मी. वन क्षेत्र होते .

३.२) २००३-२००४ मध्ये इमारत व जळावु लाकूड, गवत, हिरडा इत्यादी मुख्य व गौण उत्पादनापासूनचे विक्री मुल्य रुपये ३.४४ लाख रुपये होते .

(४) कृषी :-

४.१) जमीन वापर :- महसूल खात्याच्या गावपत्रकानुसार जिल्हयाचे एकूण क्षेत्र १०.५८ लक्ष हेक्टर आहे सन १९९८-९९ मध्ये त्यापैकी १३.००% क्षेत्र जंगलाखाली, ६.९९% चराऊ कुरणाखाली,२.६१ क्षेत्र बिगर शेतीसाठी ४.००% क्षेत्र लागवडीलायक पण पडीत आहे.४.८३% क्षेत्र इतर पड जमिनीचे आहे.

सन ९८-९९ या वर्षात ७.२६ लाख हेक्टर क्षेत्र लागवडी लायक होते. व त्यापैकी निव्वळ कसलेले क्षेत्र ५.८० लाख हेक्टर म्हणजे लागवडी लायक क्षेत्राच्या ७९.५५% इतके होते . निव्वळ कसलेल्या क्षेत्राच्या सुमारे २८.४५% क्षेत्र एकापेक्षा अधिक वेळा लागवड केलेले होते. लागवडी खालील एकूण क्षेत्र ७.४६ लाख हेक्टर होते .

४.२) निव्वळ कसलेल्या क्षेत्राची लागवड लायक क्षेत्राशी टक्केवारी आणि एकापेक्षा अधिक वेळा लागवड केलेल्या क्षेत्राची निव्वळ कसलेल्या क्षेत्राशी टक्केवारी पाहिली असता प्रत्येक तालुक्यात आढळेलली टक्केवारी पुढील तक्त्या क्रमांक १ मध्ये दाखविली आहे.

तक्ता क्र. १

अ. क्र.	तालुका	लागवडी लायक क्षेत्र	निव्वळ कसलेले क्षेत्र	निव्वळ कसलेल्या क्षेत्राची लागवडीलायक क्षेत्राशी टक्केवारी	एकापेक्षा अधिक वेळा लागवड केलेले क्षेत्र	एकापेक्षा अधिक वेळा लागवड केलेल्या क्षेत्राची निव्वळ कसलेल्या क्षेत्राशी टक्केवारी
१	२	३	४	५	६	७
१	महाबळेश्वर	६६४१	२७९३	४२.०६	२६१४	९३.५९
२	वाई	४०९५२	३४९८३	८५.४२	१३९९७	४०.०१
३	खंडाळा	३२६४७	२९८४१	९१.४०	२३४३४	७८.५३
४	फलटण	८३९५४	७१५०२	८५.१७	१९९८५	२७.९५
५	माण	८८३३२	४२४९१	४८.१०	२७९६	६.५८
६	खटाव	११५५३१	१०९८२७	९५.००	२७४५९	२५.१७
७	कोरेगांव	७५५४६	५२०२७	६८.८७	१४६२२	२८.१०
८	सातारा	५८६६९	५३३५८	९०.९५	२४६५८	४६.२०
९	जावली	५३९०५	४३८५९	८१.३५	१३०१२	२५६८
१०	पाटण	८३४३९	५९८२४	७१.७०	१३३१६	२१.६०
११	कराड	८८२४०	७९८७५	९०.५२	९२०७	११.५३
	एकूण	७२७८५६	५८०३८०	७९.५५	१६५१००	२८.४५

(४.४) सन १९९० मध्ये झालेल्या कृषी गणनेतील खातेदारांची व लागवडी खालील क्षेत्राची टक्केवारी श्रेणीनूसार पुढे दर्शविली आहे.

तक्ता क्र. २

जमीन धारण क्षेत्र (हेक्टर)	एकूण खातेदारांची टक्केवारी	लागवडीखालील एकूण क्षेत्राची टक्केवारी
१.०० पेक्षा कमी	५७.४९	१७.२४
१.०० ते १.९९	२३.३८	२४.३९
२.०० ते ३.९९	१३.२५	२६.४७
४.०० ते ९.९९	५.२०	२१.७०
१०.०० ते त्यापेक्षा जास्त	०.६८	१०.२०
एकूण	१००.००	१००.००

वरील आकडेवारी वरुन असे दिसून येते कि, जिल्हयातील सुमारे ५७% खातेदार लहान म्हणजे एक हेक्टर पेक्षा कमी जमीन असणारे असून त्यांचेकडील क्षेत्र १७% आहे १.०० ते १.९९ हेक्टर जमीन असणारे २३ टक्के खातेदार असून त्यांचेकडील क्षेत्र २४% आहे. २.०० ते ३.९९ हेक्टर जमीन असणारे १३ टक्के खातेदार असून त्याचेकडील क्षेत्र २६ टक्के आहे . ४.०० ते ९.९९ हेक्टर जमीन असणारे ५% खातेदार असून त्याचेकडील क्षेत्र २२% व १०.०० व त्याहून अधिक हेक्टर जमीन असणारे एक टक्का खातेदार असून त्याचेकडील क्षेत्र १०% आहे.

४.५) पिकांचा प्रकार :- महत्वाची पिके ९८-९९ :- बाजरी, ज्वारी व भईमूग ही खरीप हंगामातील महत्वाची पिके असून गहू आणि हरबरा ही रब्बीतील महत्वाची पिके आहेत आणि ऊस हे जिल्हातील महत्वाचे नगदी पीक आहे.

४.६) सन ९८-९९ मध्ये एकूण पिकाखालील ७.४६ लाख हेक्टर क्षेत्रापैकी २.०९ लाख हेक्टर क्षेत्र म्हणजे २८.०३% क्षेत्र ज्वारी या पिकाखाली होते. ज्वारी खालील क्षेत्र सर्वात जास्त फलटण तालुक्यात ०.३५ लाख हेक्टर क्षेत्र म्हणजेच ज्वारी खालील एकूण क्षेत्राच्या १६.५८ % होते तर सर्वात कमी क्षेत्र महाबळेश्वर तालुक्यामध्ये असून त्याची ज्वारी खाली एकूण क्षेत्राशी टक्केवारो ०.१४% अशी होती.

४.७) ज्वारी पिकाखालोखाल बाजरी हे जिल्हयामध्ये महत्वाचे पिक असून ९८-९९ मध्ये एकूण पिकाखालील क्षेत्राच्या ११.८४% क्षेत्र या पिकाने व्यापले होते. खटाव आणि फलटण या पूर्वेकडील कमी पावसाच्या तालुक्यामध्ये एकूण बाजरी पिकाखालील क्षेत्र अनुक्रमे ४९.२२% व १६.८१% आहे. या दोन तालुक्यापेक्षा कमी परंतु काही प्रमाणात बाजरीचे क्षेत्र असणारे खंडाळा, कोरेगाव व माण हे तालुके आहेत, त्यांची टक्केवारी अनुक्रमे १५.३२ %, ८.६३%, ८.४०%, अशी आहे. उर्वरित तालुक्यामध्यें या पिकाखालील क्षेत्राचे प्रमाण नगण्य आहे.

४.८) सन ९८-९९ मध्ये भात (तांदूळ) गहू व हरभरा या पिकाखालील क्षेत्र अनुक्रमे ०.४१ लाख हेक्टर ०.३६ लाख हेक्टर व ०.२५ लाख हेक्टर होते. या पिकांची एकूण पिकाखालील क्षेत्राशी टक्केवारी अनुक्रमे ५.५३%, ४.८३% व ३.२९%, अशी होती.

४.९) सन ९८-९९ मध्ये नगदी पिका पैकी ऊसाखालील क्षेत्र ०.५२ लाख हेक्टर म्हणजे एकूण पिकाखालील क्षेत्राच्या ६.९९ % आहे . ०.३७ लाख हेक्टर म्हणजे ४.९६% क्षेत्र भाजीपाला व फळे या खाली आहे. भूईमूग हे पिक सातारा, पाटण, कराड या तालुक्यामध्ये मोठयाप्रमाणावर घेतले जाते. त्यांची एकूण भूईमूग पिकाखालील क्षेत्राची टक्केवारी अनुक्रमे २७.३५%, २१.१६% २०.८२% अशी होती. इतर तालुक्यांची टक्केवारी वाई ९.९०%, जावली ६.७१% कोरेगांव ४.५१%, खंडाळा ४.३१%, खटाव २.६५%, माण १.४५% आणि फलटण १.०५% महाबळेश्वर निरंक होती.

४.१०) अधिक उत्पादन देणा-या संकरीत जातीच्या पिकाखालील क्षेत्र २००३-०४ :- २००३-०४ च्या खरीप हंगामामध्ये अधिक उत्पादन देणा-या व संकरीत जातीच्या पीकाखालील क्षेत्राची आकडेवारी पुढील प्रमाणे आहे. अधिक उत्पादन देणारे भात ३१४२४ हेक्टर, संकरीत ज्वारी (खरीप)४४१०६ व (रब्बी) ५८६४८ हेक्टर, संकरीत बाजरी ११२०० हेक्टर, संकरीत मका ५७४० हेक्टर अधिक उत्पादन देणारे गहू २१६७७ हेक्टर व हरभरा १६८८० हेक्टर.

४.११) फळे भाजीपाला :- खात्रीचा पाणीपुरवठा असणा-या भागामध्ये फळबागा व भाजीपाला घेतला जातो. बटाटा व घेवडा ही जिल्हयातील महत्वाची भाजी वर्गातील पीके आहेत. बटाटा पीकासाठी कोरेगांव व खटाव हे तालुके प्रसिध्द आहेत. फळे व भाजीपाला यांचे क्षेत्र अनुक्रमे ९९०० हेक्टर व २७१०० हेक्टर असे आहे.

४.१२) प्रमुख पिकाचे उत्पादन व दर हेक्टरी उत्पादनाचे प्रमाण :- जिल्हयातील ज्वारी या मुख्य पिकाच्या उत्पादनात २००२-०३ च्या तुलनेने २००३-०४ या वर्षात १६६ हजार टनापासून ८३ हजार टनापर्यत म्हणजे घट झालेली दिसून येते. या कालखंडात बाजरी उत्पादन ३६ हजार टनापासून ६ हजार टनापर्यत म्हणजे घट झाली आहे. तर गव्हाचे उत्पादन ४९ हजार टनावरुन ३४ हजार टनापर्यत म्हणजे घट दर्शविते. भूईमूगाचे उत्पादन ७८ हजारटनापासून ८३ हजार टनापर्यत म्हणजे वाढलेले दिसून येते. हळद व बटाटा ही या जिल्हयातील वैशिष्ठ्यपूर्ण पिके आहेत. हळदिचे उत्पादन सुमारे ११४ हजार टन तर बटाट्याचे उत्पादन २१५ हजार टन इतके आहे. या दोन्ही उत्पादनात गतवर्षाच्या तुलनेने अल्पशी घट झाली आहे. आल्याच्या पीकासाठी सातारा जिल्हा प्रसिध्द असून या पिकाचे उत्पादन ५९ हजार टन असून गतवर्षाच्या तुलनेने त्यामध्ये अल्पशी वाढ झाली आहे.तथापी ऊस या नगदी पीकाचे उत्पादन ३२१० टन (ड्रेस्डकेन) असून त्यामध्ये गतवर्षी पेक्षा अल्पशी घट दिसून येते.

४.१३) प्रती हेक्टर उत्पादनाच्या प्रमाणाचा अभ्यास केला असता २००१-०२ या वर्षाच्या तुलनेने २००२-०३ या वर्षी महत्वाच्या पीकांच्या बाबतीत घट दिसून येते. गहू ,तादूळ या पीकांच्या दर हेक्टरी उत्पादनाच्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे. महत्वाच्या पीकांच्या उत्पादनात पुढील प्रमाणे घट दिसून येते गहू १८१८ कि.ग्रॅ. पासून १३७९ कि. ग्रॅ. पर्यत, तांदूळ १७३२ पासून १५६८ कि.ग्रॅ. पर्यत घट तर ज्वारी २१७० कि.ग्रॅ.वरून ८३० कि.ग्रॅ.वर व बाजरी ४६९ कि.ग्रॅ.वरून ४०७ कि.ग्रॅ खाली आली आहे.

४.१४) खतांचे वाटप :- सन २००३-०४ मध्ये ६९ हजार टन रासायनिक खतांचे वाटप जिल्हयात झालेले आहे. ते सन २००२-०३ मध्यें वाटप झालेल्या ४४ हजार टनापेक्षा कमी आहे.

४.१५) कृषी उत्पादन पणन:- कृषी उत्पादनाच्या व उप उत्पादनाच्या विक्रीसाठी जिल्हयातील एकूण १० कृषी उत्पादन बाजार समित्या व १८ उप कृषी उत्पादन बाजार समिती कार्यालये कार्यरत आहेत.

४.१६) कृषी उत्पन्न बाजार समित्यामधून विविध प्रकारच्या शेत मालाची विक्री होते. २००२-०३ या वर्षाशी तुलना करता २००३-०४ वर्षामध्ये गहू, हरबरा, चवळी, घेवडा तांदूळ, आणि बटाटा व कांदे यांची आवक वाढलेली दिसते ती पुढील प्रमाणे गहू १०२९२ टनापासून ११९७१ टनापर्यंत, हरभरा १०३४ टनापासून ५११९ टनापर्यंत, चवळी २४६ टनापासून २९९ टनापर्यंत, घेवडा ५८४७ टनापासून ६४०३ टनापर्यंत, तांदूळ ३३५० टनापासून ५३८० टनापर्यंत, बटाटा ९५ टनापासून ७२२९ टनापर्यंत, कांदे २३२८३ टनापासून ४१८२४ टनापर्यंत, तर ज्वारी,बाजरी,मका,तूर,गुळ,कापूस,मूईमुग, मिरची,हळद व धने या पिकांची आवक कमी झालेली दिसून येते.

(५) जलसिंचन

५.१) कृष्णा जलसिंचन प्रकल्पासाठी कृष्णा खोरे विकास मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे.या प्रकल्पाअंतर्गत धोम,कण्हेर (आरफळ कालव्यासह) हे मोठे प्रकल्प असून धोम व कण्हेर प्रकल्पाचे काम पूर्ण झालेले आहे.

५.२) कृष्णा नदीवर धोम येथे धरणाचे काम जून १९७७ मध्ये पूर्ण झालेले आहे.हे धरण ५०.०० मिटर उंच असून कालव्याची लांबी १७२ कि.मि.आहे. या धरणाच्या सातारा जिल्हयातील लाभक्षेत्रातील ३६२१८ हेक्टर लागवडी लायक क्षेत्रापैकी २००३-०४ मध्ये एकूण २१२८४ क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ झाला असून त्यापैकी बारमाही क्षेत्र ४३०५ हे.असून हंगामी क्षेत्र १६९७९ हे.इतके आहे.

५.३) कृष्णा जलसिंचन प्रकल्पाखाली कण्हेर येथे वेण्णा नदीवर दुसऱ्या धरणाचे काम जून १९८८ मध्ये पूर्ण झालेले आहे. या धरणाची उंची ५०.३४ मिटर असून आरफळ व कण्हेर प्रकल्पाखाली एकूण कालव्याची लांबी २८४ कि.मी. आहे. कण्हेर - आरफळ हे प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर जिल्हयातील आणखी १४२४७ हेक्टर क्षेत्र ओलीताखाली येईल.बारमाही २७३४ हेक्टर्स व हंगामी ७८१४ हेक्टर क्षेत्र २००३-०४ मध्ये ओलिता खाली होते.

५.४) जलसिंचन साधने :- विहीर हे जिल्हयातील बागायतीचे महत्वाचे साधन आहे. सन ९८-९९ मध्ये एकूण बागायत क्षेत्रापैकी ५१% क्षेत्र विहीरी पासून बागायती आहे. या शिवाय नदया वरील उपसा जलसिंचन योजना लघु मध्यम व मोठे पाटबंधारे याव्दारे देखिल पिकांना जलसिंचनाचा लाभ होतो.

५.५) वीर व धोम पूर्ण झालेले व सिंचनाचा लाभ चालू असलेले जिल्हयातील मोठे जलसिंचन प्रकल्प आहेत. या शिवाय ८ मध्यम प्रकल्प पूर्ण झाले असल्यामुळे त्यांच्या पासून जलसिंचन सुविधा उपलब्ध आहेत. २००३-०४ या वर्षा अखेरीस विहीरी खेरीज एकूण ३२९४ लघु पाटबंधाऱ्यांच्या कामाचा शेतीस लाभ झालेला आहे. त्यामध्ये लहान बंधारे, तलाव, पाझर तलाव व उपसा जलसिंचन योजनांचा अंतर्भाव आहे.

५.६) सन ९८-९९ मध्ये एकूण १.७३ लाख हेक्टर क्षेत्र निव्वळ बागायत होते. ९८-९९ मधील निव्वळ बागायतीच्या क्षेत्रापैकी ६६% म्हणजेच १.१४ लाख हेक्टर क्षेत्र विहीरी व्दारे बागायत झाले असून उर्वरित ३४% क्षेत्र पृष्ठभागीय प्रकारानी ओलीता खाली आले आहे.

५.७) ९८-९९ मधील विहीरी व्दारे बागायतीचा विचार केला असता सर्वात जास्त म्हणजे २५.४६% विहीर बागायत फलटण तालुक्यात झालेले दिसून येते. त्या खालोखाल कराड, वाई,पाटण व खटाव या तालुक्याचा क्रम लागतो. त्यांचे विहीरी बागायतीचे प्रमाण अनुक्रमे २२.१४%, १२.००%, १०.५२% व १०.०६% असे होते. महाबळेश्वर तालुक्यातील विहीर बागायतीचे प्रमाण सर्वात कमी म्हणजे ०.७५% आहे. उर्वरीत तालुक्यांची टक्केवारी १.७५ ते १०.००% दरम्यान होते.

५.८) ९८-९९ मध्ये जिल्हयात वापरात असलेल्या एकूण बागायत विहीरीच्या संख्येचा विचार केला असता सर्वात जास्त २१.६७ % विहीरी फलटण तालुक्यात व सर्वात कमी ०.४९ % विहीरी महाबळेश्वर तालुक्यात दिसून येतात. ११.४९% ते १४.४२% या दरम्यान बागायती विहीरी असणारे खटाव, कोरेगांव, कराड, वाई हे तालुके आहेत.

५.९) पिकवार बागायत क्षेत्र :- ९८-९९ मधील एकूण पिकाखालील क्षेत्राच्या ३०.२९% क्षेत्र ओलीताखाली होते. त्या क्षेत्राचा पीकवार अभ्यास केला असता असे आढळते की खाद्य पिकाखालील क्षेत्र ९४.८२% व अखाद्यपीकाखालील क्षेत्र ५.१८% इतके होते. सर्वात जास्त म्हणजे २७.४५% बागायती क्षेत्र ज्वारी खाली होते. त्याखालोखाल ऊसाचे क्षेत्र २३.०८% बागायती खाली होते. गहू या पीकाखालील १३.७३% क्षेत्र, बाजरी ७.८३% क्षेत्र तर तांदळाखाली ६.८४% व भाजीपाल्याखाली ७.५३% क्षेत्र बागायतीखाली होते.

५.१०) ९७-९८ ते ९८-९९ या कालावधीत एकूण बागायती क्षेत्रामध्ये ०.०४ लाख हेक्टर एवढी घट झाल्याचे दिसून येते. ९८-९९ या वर्षामध्ये एकूण बागायतीखालील क्षेत्राची एकूण पिकाखालील क्षेत्राशी असणारी टक्केवारी ३०.२९% होती. तर निव्वळ बागायती क्षेत्राची एकूण पिकाखालील क्षेत्राशी असणारी टक्केवारी २३.१८% होती.

(६) पशुसंवर्धन पशु वैद्यकिय उपचार व दुग्धविकास :-

६.१) १९९७ च्या पशुगणनेनूसार जिल्हयातील एकूण पशुधनाची संख्या १६.३९ लाख होती. तत्पुर्वी १९९२ साली झालेल्या पशुगणनेनूसार एकूण पशूंची संख्या १५.१७ लाख होती.१९९७ च्या पशुगणनेनूसार एकूण पशुधनापैकी २८.३८% गाई आणि बैल (वासरे धरुन),२२.०२% म्हशी व रेंडे.२२.३७%मेंढया, २६.४१% शेळया आणि उर्वरित ०.८२% घोंडे ,गाढवं व खेचरं आदी अन्य पशुधन अशी पशुधनाची वर्गवारी आहे. जिल्हयातील पशुच्या घनतेचे प्रमाण दर चौ.कि.मी. १५६ पशु इतके आहे.

६.२) १९९२ च्या पशुगणनेच्या तुलनेत १९९७ साली झालेल्या पशुगणनेत जिल्हयातील एकूण पशुंच्या संख्येत सुमारे ८.०७% वाढ झालेली आहे. पाच वर्षाच्या कालखंडात गाई व बैलांच्या संख्यत १.७१% ने वाढ झालेली आहे. म्हशी आणि रेंडे यांच्या संख्येत ९.२२% इतकी वाढ झाल्याचे दिसून येते. १९९२ च्या तुलनेने ९७ मध्ये विदेशी संकरीत गाईच्या संख्येत झालेली वाढ (१९९२ ची संख्या ७५९६० ,१९९७ ची संख्या ८३४१२) ९.८१% पेक्षा जास्त असल्यामुळे दुधाचे उत्पादन वाढीच्या संदर्भात ही बाब उल्लेखनीय ठरते. मेढया व शेळया याच्या संख्येत अनुक्रमे १.०३% ने वाढ व १.५४% नी घट झालेली आहे. मेषपालन हा माण खटाव फलटण व खंडाळा आदी कमी पावसाच्या तालुक्यातील एक प्रमुख कृषी पुरक व्यवसाय आहे.

६.३) कुकुटपक्षी संख्येमध्ये ९२ ते९७ या काळात वाढ झालेली आहे. १९९२ च्या गणनेनूसार पक्षांची संख्या १८.३३ लाख होती. १९९७ च्या पशुगणनेनूसार ही संख्या २०.१०. लाख. झाल्यामुळे त्यामध्ये सुमारे ९.६६% ने वाढ झाल्याचे दिसून येते.

६.४) दुध संकलन :- कृषिक्षेत्रात पूरक व्यवसाय म्हणून पशुपालन व दुग्ध व्यवसायास महत्व प्राप्त झाले असून दुग्ध व्यवसाय हा जिल्हयातील विकसनशील व्यवसाय बनलेला आहे. दुधाच्या उत्पादनामध्ये वाढ व्हावी म्हणून संकरीत गायीच्या पालनास चालना मिळालेली आहे. विशेषतः कराड, सातारा, फलटण, कोरेगांव, व वाई या तालुक्यातील शेतकरी मोठया प्रमाणावर संकरीत गायी पाळण्याचा व्यवसायाकडे वळलेले आहेत. दुग्धसंकलनासाठी दुग्ध वयवसाय सहकारी संस्था स्थापन केल्या असून ३१/३/२००४ अखेर जिल्हयात एकूण १८८१ दुग्ध व्यवसाय संस्था आहेत. एकूण समासदांची सख्या १३६९७१ आहे. गोळा केलेले एकूण दुध ७४६५० हजार लिटर असून प्रतिदिन गोळा केलेल्या दुधाची सरासरी २०२ हजार लिटर्स आहे. २००२-०३ च्या तुलनेने सन २००३-०४ मध्ये गोळा करण्यात आलेल्या दुधामध्ये घट झाल्याचे दिसून येते.

६.५) पशुवैद्यकिय उपचार :- जनावरावरील उपचारासाठी जिल्हयामध्ये २००३-०४ अखेर एक रूग्णालय,५४ दवाखाने, ११३ मदतकेंद्रे आणि २ फिरती पशुवैद्यकिय दवाखाने होते. या संस्थामधून एकूण ३६८७९८ जनावरांवर उपचार केला गेला.

६.६) जिल्हयात एकूण १८५ कृत्रिम रेतने केंद्रे आहेत. त्यामध्ये २००३-०४ सालात एकूण १८६८९६ जनावरांची कृत्रिमरित्या गर्भधारणा करण्यात आली. सकरीत व सुधारलेल्या जातीच्या पशुधनात वाढ व्हावी म्हणून ही केंद्र उपयुक्त कार्य करीत आहेत.

(७) मत्सव्यवसाय:-

७.१) या व्यवसायासाठी जिल्हयात एकूण १४४३२ हेक्टर क्षेत्र व्यवसायास अनुकूल असून त्यापैकी १३८६८ क्षेत्र या व्यवसायासाठी उपयोगात आणले आहे.

७.२) २००३-०४ मध्ये गूजलातील माशाचे उत्पादन २०५० टन होते .या उत्पादनाची किमंत ५१२.५० लक्ष रुपये होती .मत्स्यवसायासाठी ४५.०० लक्ष मत्स्यबिजांचा वापर केला गेला होता

७.३) २००३-०४ मध्ये १२३ किलो नॉयलॉन धाग्यांसाठी मच्छीमार लोकाना अर्थ सहाय्य दिले गेले.जाळी विणण्यासाठी त्या धाग्याचा उपयोग केला जातो.

८ विद्युत :-

८.१) विद्युत पुरवठा झालेली शहरे व खेडी :- २००१ च्या जनगणनेनूसार जिल्हयातील सर्व शहरे व १७१६ खेडयांना विजेचा लाभ मिळालेला आहे.

८.२) विजेवर चालणारे पंपसंच :- ३१/३/२००४ अखेर जिल्हयामध्ये महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाकडून एकूण ८७०६२ विजेवर चालणा-या कृषी पंप संचाना विजेचा पुरवठा झालेला आहे.

८.३) विविध कारणानूसार विजेचा वापर :- २००३-०४ मध्ये सुमारे १००८.७१ लक्ष किलो वॅट तास विजेचा वापर झाला. त्यापैकी सर्वात जास्त ५०.७५% वीजेचा वापर कृषी साठी झालेला आहे. घरगुती, व्यापारी, औद्योगीक, सार्वजनिक दिवाबत्ती व अन्य कामासाठी अनुक्रमे १८.५९%, ४.४३%, २०.७९%, १.६ % या प्रमाणे वापर झालेला आहे.

८.४) ३१/३/२००४ अखेर जिल्हयात घरगुती, व्यापारी, औद्योगिक, कृषि व इतर अशा विद्युत जोडण्यांची संख्या जिल्हयामध्ये ५५५१८२ इतकी होती.

(९) खनिज आणि उद्योगधंदे :-

९.१) जावली तालुक्यातील सुमारे २० व पाटण तालुक्यातील ३० गावांच्या परिसरात थोडया प्रमाणात लोह खनिजाचे साठे आहेत,शिवाय इमारतीसाठी दगड, चुनखडी आणि विटांसाठी उपयुक्त अशी माती यासारखे अन्य खनिजे इतरत्र उपलब्ध आहेत. या व्यतिरिक्त अन्य महत्वाची खनिज संपत्ती जिल्हयात उपलब्ध नाही.

९.२) आर्थिक गणना:- १९९८ मध्ये आर्थिक गणना घेतली होती राज्याच्या आर्थिक अभ्यासाच्या दृष्टीने या गणनेचे स्थान महत्वाचे आहे. या गणनेत राज्यातील सर्व बिगर कृषि व निवडक कृषि उद्योगाची माहिती गोळा करण्यात आली आहे. मात्र सामाजिक आणि आर्थिक समालोचनात फक्त बिगर कृषि उद्योग विचारात घेतलेले आहेत. त्यातील काही ठळक वैशिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत.सदरच्या आर्थिक गणनेनुसार सातारा जिल्हयात एकूण १०४७८३ आस्थापना स्वकार्यरत उद्योग होते त्यापैकी ७७.१५ % उद्योग ग्रामीण भागात व २२.८५% उद्योग नागरी भागात होते. एकूण उद्योगापैकी ०.९२% उद्योग सहकारी क्षेत्रात व ३.७२% सार्वजनिक क्षेत्रात, उर्वरीत ९५.३६% उद्योग खाजगी क्षेत्रात होते. एकूण उद्योगापैकी ४.९३% उद्योग अनुसुचित जातीच्या व ४.४०% उद्योग अनुसूचित जमातीसाठी होते. सुमारे १६.३० % उद्योग शक्तीवर चालणारे होते. व २०.९०% उद्योग जागेविरहीत होते. जिल्हयातील सर्व १०४७८३ आस्थापनामध्ये सर्वसाधारणपणे काम करणा-या कामगारांची संख्या २६२४२९ होती.त्यापैकी ६८.५९% कामगार ग्रामीण उद्योगामधील व राहिलेले ३१.४१% कामगार नागरी भागातील उद्योगामध्ये होते. एकूण कामगारापैकी ४०.७८% कामगार वेतनावर काम करणारे होते.

ग्रामीण व नागरी भागातील आस्थापनेतील सरासरी कामगार संख्या अनुक्रमे २ व ३ होती.ग्रामीण नागरी भागाचा एकत्रित विचार केलातर अशी सरासरी ३ कामगार होते. जिल्हयातील महत्वाच्या उद्योगाच्या प्रकारांची माहिती व्हावी म्हणून उद्योग गटातील आस्थापना व कामगार यांचा एकूण आस्थापना व कामगार यांच्याशी असणारे प्रमाण पुढील तक्त्यामध्ये दिलेले आहे.

तक्ता क्र. ३

अ.क्र.	प्रमुख उद्योगाचे वर्णन	टक्केवारी	
		आस्थापना	कामगार
अ	कृषी उद्योग	३६.७८	२८.३५
ब	बिगर कृषी उद्योग		
	१) खाणकाम	०.०३	०.०५
	२) उत्पादन व दुरुस्त्या	९.४१	१३.००
	३) वीज गॅस व पाणी	०.०१	०.०२
	४) बांधकाम	१.९७	२.१२
	५) घाऊक व्यापार	२.१९	२.६४
	६) किरकोळ व्यापार	२३.१९	१७.४०
	७) निवासगृह व उपहारगृह	२.४४	३.४९
	८) वहातुक	२.६८	२.१५
	९) साठवणूक व वखार	०.०८	०.१०
	१०) दळणवळण	०.२४	०.५२
	११) अर्थ पुरवठा,विमा मालमत्ता व धंदेविषयक सेवा	५.७५	५.४६
	१२) सामुहिक,सामाजिक व व्यक्तीगत सेवा	१५.२३	२४.७०
	१३) इतर	--	--
	एकूण बिगर कृषी उद्योग	६३.२२	७१.६५
	एकूण कृषी + बिगर कृषी उद्योग	१००.००	१००.००

कृषी उद्योगामध्ये आस्थापना ३६.७८% व कामगार २८.३५% आहेत तर बिगर कृषी उद्योगामध्ये आस्थापना ६३.२२% व कामगार ७१.६५% आहेत. आस्थापनांचा विचार करतां कृषी उद्योग गट प्रथम क्रमांकावर, किरकोळ व्यापार गट व्दितीय क्रमाकांवर तर सामुहिक, सामाजिक व व्यक्तिगत सेवा गट तृतीय क्रमांकावर आहे. कामगारांचा विचार करता कृषी उद्योग गट प्रथम क्रमांकावर,सामुहिक,सामाजिक व व्यक्तीगत सेवा गट व्दितीय क्रमांकावर आणि किरकोळ व्यापार गट तृतीय क्रमांकावर आहे.

९.३) उद्योगधंदे:- २००३ अखेर फॅक्टरी अॅक्ट खाली नोंदवलेली एकूण ४७८ उद्योगापैकी २३ उद्योगधदे बंद होते चालू असलेल्या ४५५ कारख्यान्यामध्ये अंदाजे १८२८३ कामगार काम करीत होते.

९.४) कराड, सातारा व वाई येथे महाराष्ट्र औद्योगीक विकास महामंडळाच्या औद्योगीक वसाहती आहेत. कराड ,सातारा तालुक्यामध्ये सहकारी तत्वावर औद्योगीक वसाहती कार्यरत असून आणखी कराड (१), खटाव (१), फलटण (१) या ठिकाणी सहकारी तत्वावरील औधोगीक वसाहतीचे काम सुरु आहे.

जिल्हयात मोठे, मध्यम स्वरुपाचे एकूण ३७ कारखाने आहेत. त्यापैकी १० साखरकारखाने आहेत या शिवाय सातारा येथील औद्योगीक विकास महामंडळाच्या क्षेत्रातील महाराष्ट्र स्कूटर्स हा दुचाकी उत्पादनाचा कारखाना, शिरवळ तालुका खंडाळा येथील शिर्के पेपर मिल, कराड येथील किर्लोस्कर ब्रदर्सचा हेमेटिक सिल्ड कॉम्प्रेसर हैड्रोलिक प्रॉडक्ट कारखाना, जरंडेश्वर येथील भारत फोर्ज इत्यादी अन्य मोठे व मध्यम स्वरुपाचे कारखाने आहेत.

९.५) जिल्हयातील साखर कारखाने :- सन २००३-०४ मध्ये जिल्हयात एकूण १० साखर कारखाने चालू होते. जिल्हयामध्ये असणा-या कारखान्यामध्ये सहयाद्री सह. साखर कारखाना यशवंतनगर या कारखान्याची गळीत क्षमता ७५०० मे.टन असून कृष्णा सह साखर कारखाना रेठरे बु या कारखान्याची गळीत क्षमता ७८०० मे. टन आहे इतर साखर कारखान्याची गळीत क्षमता ४००० मे. टना पासून १२५० मे. टना पर्यत आहे. या सर्व साखर कारखान्यातून २००३-०४ या वर्षात २०.५४ लाख मे.टन ऊसाचे गाळप झालेले आहे. व त्यापासून २२७ हजार मे. टन साखरेचे उत्पादन झालेले आहे.

१०)परिवहन आणि दळण वळण :-

१०.१) रेल्वे मार्ग :- कोल्हापूर मुंबई हा दक्षिण मध्य रेल्वेचा १२४ कि.मी. लांबीचा ब्राडगेज एकेरी रेल्वेमार्ग जिल्हयातून जातो. त्या मार्गावर एकूण १४ रेल्वे स्थानके आहेत. त्यामध्ये सातारा रोड व कराड ही दोन महत्वाची स्थानके आहेत.सर्व रेल्वे मार्ग पूर्व व मध्य भागातून जात असल्याने पश्चिमेकडे पाटण,जावली,महाबळेश्वर व वाई या तालुक्याचा स्पर्श होत नाही.

१०.२) रस्ते मार्ग :- राज्य शासनाच्या सार्वजनिक बांधकाम विभागातर्फे व जि.प. कडील बांधकाम विभागातर्फे जिल्हयातील रस्त्यांची दुरुस्ती केली जाते. मुंबई बेंगलोर या राष्ट्रीय महामार्गाची देखभाल अधिक्षक अभियंता, विशेष प्रकल्प मंडल पुणे यांच्यातर्फे होते. नगरपालिका हद्दीतील मार्गाची देखभाल संबंधित नगरपालिका करतात. ८ नगरपालिकांच्या मार्गाव्यतिरीक्त ३१/३/२००४ अखेर जिल्हयातील एकूण ९८०७.३३ कि.मी. लांबीचे मार्ग होते. त्यापैकी ३९३४.३३ कि.मी. डांबरी, ३६९०.६१ कि.मी. खडीचे आणि २१८२.३९ कि.मी. इतर रस्ते असे रस्त्याचे पृष्ठभागानूसार वर्गीकरण होते. नगरपालिकेच्या हद्दीतील रस्त्याची लांबी ६४३.८१५ कि.मी. होती.

१०.३) नोंदणीकृत वाहने :- मार्च २००४ अखेर जिल्हयात एकूण २४४२२५ नोंदणीकृत वाहने होती मार्च २००३ अखेर नोंदणीकृत एकूण वाहनांची संख्या २२५०३२ होती. म्हणजे एका वर्षाच्या कालावधीत वहानांच्या संख्येत सुमारे ८.५२% वाढ झालेली आहे. मार्च २००४ अखेर नोंदवीलेल्या एकूण वाहनापैकी ७१.४६ मोटार सायकली व स्कूटर, ८.१९% मोटारी व जिप्स, ५.१२% ट्रॅक्टर,५.२७% वाहने (ट्रेलर) व रिक्षा आणि उर्वरीत ९.९६%इतर वाहने होती.

१०.४) २००२-०३ व २००३-०४ या एका वर्षात मोटार सायकली स्कूटर आदी स्वयंचलीत दुचाकी वाहनांच्या संख्येत झालेली ९.७९% वाढ अशा वहानांची लोकप्रियता व प्रसार या बरोबर आवश्यकता स्पष्टपणे नजरेसमोर येते.मुंबई व बेंगलोर हा महत्वाचा राष्ट्रीय महामार्ग या जिल्हयातून जात असल्यामुळे आणि १० साखर कारखाने व अन्य औद्योगिक घटक व व्यापारी उलाढालीमुळे व राज्य आणि जिल्हारस्त्याच्या जाळयामुळे माल वहातुकीस चालना मिळालेली आहे .म्हणून एकूण वाहनापैकी मालमोटारी व ट्रेलर्स हया मालवाहतुक करणा-या वाहनांची संख्या ११.१२% आहे.

१०.५) डाक व तारगृहे :- २००३-०४ मध्ये एकूण ६६४ डाकगृहे व ३६ तारगृहे आहेत. डाकघरांच्या संख्येत अत्यल्प वाढ झालेली आहे. २००१ ची लोकसंख्या विचारात घेता १ लाख लोकसंख्येमागे २४ डाकघरांचे प्रमाण आहे. एकूण १४१६ गावांना डाकघरांची सुविधा उपलब्ध होती.गतवर्षीपेक्षा त्यामध्ये अल्पशी वाढ झालेली आहे.

१०.६) २००३-०४ या एका वर्षाच्या कालावधी मध्ये दुरध्वनी संख्या १२६२८२ वरुन १३०७२१ पर्यंत वाढली. ही वाढ सुमारे ३.५१% आहे गतवर्षी हि वाढ जवळजवळ ९.१४% इतकी होती.भ्रमण दुरध्वनीचा प्रसार व लोकप्रियता वाढल्यामुळे चालू वर्षात खूपच घट झालेली आहे.

(११) रोजगार :-

११.१) राज्य शासन, जिल्हा परिषद (पंचायत समित्यांसह) आणि नगरपालिका मध्ये २००३ कर्मचारी गणनेप्रमाणे एकूण कर्मचा-यांची संख्या ३४१२६ एवढी होती. या मध्ये नियमित आस्थापनेवरील कर्मचा-या व्यतिरिक्त रोजंदारी, कार्यव्ययी आस्थापना, अशंकालीन कर्मचारी इत्यादी अनियमित आस्थापनावरील कर्मचा-यांचा समावेश आहे. वरील तिन्ही क्षेत्रातील कर्मचा-यापैकी सुमारे ३७.८४% राज्य शासनाच्या सेवेत, ५४.९३% जिल्हा परिषद व पंचायत समित्या मध्ये आणि उर्वरित ७.९३% नगरपरिषदेच्या सेवेत कार्यरत आहेत.

११.२) रोजगार विनीमय केंद्र:- सातारा जिल्हयामध्ये सातारा येथे रोजगार विनिमय केंद्र कार्यरत आहे. कराड व फलटण या तालुक्याच्या ठिकाणी महिन्यातून दोन वेळा व अन्य तालुक्याच्या ठिकाणी प्रत्येक महिन्यातून एक वेळा संबधीत कार्यालयातील अधिकारी उपस्थित राहतात व इच्छूक उमेदवारांच्या नावांची नोंदणी करतात. ३१ डिसेंबर २००४ अखेर १०८९२५ उमेदवार नोंदणी पटावर होते.सन २००४ मध्ये जाहीर केलेल्या रिकाम्या जागाची संख्या १६२३ होती व निरनिराळया व्यवसायामध्ये एकूण ३९१ उमेदवारांना रोजगार उपलब्ध करुन देण्यात आला आहे. रोजगार दिल्या गेलेल्या एकूण व्यक्ती पैकी २३% व्यक्ती अनूसुचित जाती व अनुसूचित जमातीच्या होत्या २००३ या वर्षात अनूसुचित जाती व जमातीच्या रोजगार प्राप्त झालेल्या व्यक्तीचे प्रमाण २४% होते.

११.३) २००४ मध्ये नोकरी दिल्या गेलेल्या एकूण ३९१ उमेदवारांचे राष्ट्रीय व्यवसायानूसार केलेले वर्गीकरणाप्रमाणे अभ्यास केला असता असे दिसून येते की ४०.९२% उमेदवारांना व्यावसायीक व तांत्रिक संबंधीत व्यवसायामध्ये, ५.१२% उमेदवारांना लेखनिक व तत्संबंधीत व्यसायामध्ये तर ५३.९६% उमेदवाराना राहिलेल्या अन्य क्षेत्रात स्थान मिळाले होते. संबंधीत वर्षामध्ये १९८ उद्योजक व्यवसायीक मालकांनी रोजगार विनिमय केंद्राचा उपयोग केला.

(१२) सहकार :-

१२.१) ३१/३/२००४ या सहकारी वर्षाच्या अखेरीस जिल्हयात सर्व प्रकारच्या एकूण ५८९० सहकारी संस्था होत्या आणि समासद संख्या २२.७३ लाख होती गतवर्षाच्या तुलनेत समासदांच्या संख्येत २.९८ लाखाने वाढ झाली आहे. एकूण सहकारी संस्थापैकी २३०१ (३९.०७%) उत्पादक संस्था होत्या. ९२४ (१५.६९%) कृषी पत संस्था होत्या व उर्वरित २६६५ (४५.२४%) अन्य प्रकारच्या संस्था होत्या.

१२.२) जिल्हयामध्ये ३१/३/२००४ अखेर कृषी पतसंस्थेमधील खातेदारांची संख्या ६.४२ लाख, बिगरकृषी पतसंस्थामध्ये १०.५३ लाख व जिल्हा प्राथमिक पणन संस्थामधील ०.२८ लाख याप्रमाणे होती. जिल्हयातील उत्पादक संस्थामधील ४.६२ लाख समासदांपैकी १९.५६% दुग्ध व्यवसाय संस्थातील समासद होते, ०.३७% मत्स्यव्यवसाय संस्थेतील समासद होते. १५.९४% उपसा जलसिंचन योजनेचे समासद होते.

१२.३) २००३-०४ मध्ये जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेने एकूण ७२७६९.२० लाख रुपये कर्ज दिले. त्यापैकी सुमारे १९८३.०७ लाख रुपये मध्यम मुदतीचे कर्ज, ५९३.५६ लाख रुपये दिर्घ मुदतीचे कर्ज होते. वर्षाच्या अखेरीस १५६६४.७८ लाख रुपये कर्ज येणे होते. थकलेल्या कर्जाची रक्कम १४३५.७९ लाख रुपये होती.

(१३) बँका :-

१३.१), मार्च २००४ अखेर जिल्हयात १९८ बँक सुविधा असलेल्या शहर /गावामध्ये एकूण ३९० बँक शाखा कार्यरत होत्या.त्यापैकी २४३ सहकारी क्षेत्रात होत्या राहिलेल्या १४७ वर्गीकृत बँका होत्या., वर्गिकृत बँकेच्या एकूण शाखेपैकी सर्वात जास्त २७ व २५ शाखा अनुक्रमे सातारा व कराड तालुक्यात होत्या. फलटण, माण, खटाव, कोरेगाव व पाटण तालुक्यात अनुकमे १६, १२, १४, १२ व ११ शाखा होत्या. इतर तालुक्यातील शाखाची संख्या १० पेक्षा कमी होती. वर्गीकृत बँकेमधील ठेवी व त्या बँकानी दिलेल्या आगाऊ रक्कमा अनुक्रमे १४८८.७९ कोटी व ६९२.४७ कोटी रुपये होत्या. जिल्हयातील सर्व गांवाचा /शहरांचा विचार करता सरासरी ४ गावास एक बँक असे प्रमाण असून २००१ लोकसंख्या विचारात घेता दर लाख लोकसंख्येमागे १४ बँक शाखेचे प्रमाण आहे.

१३.२) २००३-०४ मधील वर्गीकृत बँकानी ६९२४७ लाख रुपये आगाऊ रक्कमा दिल्या,या बँकेतील ठेवीची रक्कम १४८८७९ लाख रूपये होती.म्हणजे यावर्षात आगाऊ रकमेचे ठेवीशी असणारे प्रमाण १:२:१४ इतके होते.

(१४) किंमती :-

१४.१)घाऊक किंमती :- सन २००३-०४ मध्ये २००२-०३ च्या तुलनेत शेतमालाच्या घाऊक वार्षिक सरासरी किंमती मध्ये वाढ व घट दिसून येते. चवळी,तांदुळ,हरबरा,उडीद,बटाटा व गुळ या शेतमालाच्या वार्षिक सरासरी धाऊक किंमती मध्ये घट व अन्य शेतमालाच्या वार्षिक सरासरी किंमतीमध्ये मध्ये वाढ दिसून येते.

१४.२)किरकोळ किंमती :- जिल्हा मुख्यालयाच्या ठिकाणी असलेल्या किंमती जिल्हा सांख्यिकी कार्यालयामार्फत प्रत्येक शुक्रवारी गोळा केल्या जातात. त्या आकडेवारीचा अभ्यास केला असता २००४ मध्ये २००३ च्या मानाने किंमती मध्ये वाढ/घट दिसून आली.गहू,ज्वारी,बाजरी,तूरडाळ,चणाडाळ,मुगडाळ,मसूरडाळ,साखर, गोडेतेल,खो.तेल,वनस्पतीतूप,दुध,मांस,हळद धुण्याचा साबण,टुथपेस्ट,सिगार यांच्या किंमतीमध्ये वाढ तर अन्य सर्व बाबीच्या किंमती घट मध्ये दिसून येते.

१४.३)कामगाराच्या ग्राहक किंमतीचे निर्देशांक :- कामगार आयुक्त कार्यालय, मुंबई यांचे मार्फत निरनिराळया केंद्राचे ग्राहक किंमतीचे निर्देशांक काढले जातात .त्या केंद्रापैकी पुणे केंद्राशी निगडीत सातारा जिल्हा आहे. १९८२ हे आधारमूत वर्ष असून सन २००३-०४ चा सातारा जिल्हयाचा सर्वसाधारण निर्देशांक ५६१ होता. तर सन २००२-०३ मध्ये तो ५३४ इतका होता.

(१५) शैक्षणिक सुविधा :-

१५.१) शाळा व महाविद्यालये :- ३०/९/२००३ या शैक्षणिक वर्षाअखेर जिल्हयात एकूण २६२६ प्राथमिक शाळा, ४८६ माध्यमिक शाळा, १०४ उच्च माध्यमिक शाळा व ४९ सामान्य शिक्षणाची महाविद्यालये होती. जिल्हयातील प्राथमिक व माध्यमिक शाळाचे २००१ च्या जनगणनेनूसार १ लाख लोकसंख्येमागे असणारे प्रमाण अनुक्रमे ९३ व १७ शाळा असे आहे.

१५.२) ३०/९/२००३ प्रमाणे पूर्व प्राथमिक ते उच्चमाध्यमिक यामधील शैक्षणिक संस्थेतील एकूण ७.०१ लाख विद्यार्थ्यांपैकी पूर्व प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांची टक्केवारी १२.२७% होती. प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांची संख्या ४५.३५ % तर ४२.०५% विद्यार्थी माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विद्यालयात शिक्षण घेत होते.

(१६) वैद्यकिय सुविधा व सामाजिक आरोग्य सेवा :-

१६.१) वैद्यकिय सुविधा :- राज्य शासन, जिल्हा परिषद, नगरपालिका अशा प्रकारच्या संस्थातर्फे वैद्यकिय सेवेचा लाभ जनतेस दिला जातो. सन २००४ मध्ये सार्वजनिक क्षेत्रातील १४ रुग्णालये, २५ दवाखाने १ प्रसुतीगृह व ७१ आरोग्यकेंद्रे जिल्हयात कार्यरत होती. या सर्व संस्थामध्ये एकूण ३६० डॉक्टर/वैद्य, ५९४ परिचारीका होत्या. या संस्थामधून रुग्णासाठी १०८३ खाटा उपलब्ध होत्या. सन २००४ मध्ये एकूण ०.५१ लाख अंतररुग्णावर व ११.७४ लाख बाहयरुग्णावर उपचार केले.

१६.२) सन २००२ मध्ये जिल्हयात एकूण ५६६९५ जन्म व १७४०० मृत्यू नोंदविले गेले त्यापैकी ६३.१०% जन्म व ७६.९०% मृत्यू ग्रामीण भागातील होते. जिल्हयात झालेल्या एकूण मृत्यू पैकी २.२४% मृत्यू क्षयरोगामुळे, ११.२४% हृदयरोगामुळे, ७.१९% अपघाती मृत्यू, २.२९ % दमा व तत्सम रोगामुळे, तर २.२५% कर्करोगामुळे झाल्याचे दिसून येते.

१६.३) कुटूंब कल्याण कार्यक्रम :- सन २००३-०४ मध्ये जिल्हयात एकूण ८० कुटूंब नियोजन केंद्र होती. सन २००३-२००४ मध्ये एकूण २३९३८ निर्बिजीकरण शस्त्रक्रिया झाल्या. त्यापैकी २६६ पुरुष २३६७२ स्त्रीयांवर केलेल्या होत्या.गतवर्षीच्या तुलनेने केंद्र तसेच निर्बिजीकरण संख्येमध्ये घट झाली आहे.२००२-०३ मध्ये १०८६५ स्त्रीया लूप वापरीत होत्या ती सख्या २००३-०४ मध्ये ७८३५ एवढी घट झाली आहे. सन २००३-०४ मध्ये ४६९८८३ जननक्षम जोडपी होती त्यापैकी २३६७२ व्यक्तीनी (सुमारे ५.०४%) निर्बिजीकरण शस्त्रक्रिया करुन घेतली आहे.

१७.दारिद्रय रेषेखालील कुटुंबे :-

१७.१) समाजातील कमकूवत गटासाठी म्हणजे दारिद्रय रेषेखालील कुटूंबासाठी जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेची स्थापना झालेली असून अशा कुटुंबाना दारिद्रय रेषेवर आणण्याकरीता कुटुंबाच्या उत्पन्नात वाढ व्हावी म्हणून विविध योजना जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणे कडून राबिविल्या जातात.

(१८) वार्षिक योजना :-

१८.१) विविध विकास योजना अंतर्गत सन २००३-०४ मध्ये बिगर आदिवासी योजना व विशेष घटक योजना मिळून २६.७१ कोटी रुपये इतका खर्च झालेला आहे. यामध्ये स्थानिक विकास कार्यक्रम, र टपूल व अनुशेष योजना मधील खर्चाचा समावेश नाही. एकूण रुपये २६.७१ कोटी रक्ककमेपैकी कृषी विभागातील योजनेवर रु. २.११ कोटी, ग्रामीण विकास योजनेवर रु ७.४९ कोटी, पाटबंधारे रु. १.४६ कोटी, विद्युत विकास रु. २.५७ कोटी, वाहतूक व दळण वळण रु. १.९९ कोटी, उद्योग व खाणकाम याबाबीवार रु. ०.२६ कोटी, पाणी पुरवठा या वर रु.४.०५ कोटी व गृहनिर्माण व नगर विकासावर रु.१.७६ कोटी अशा प्रमुख बाबीवरील खर्चाचा समावेश आहे.

१८.२) इतर कार्यक्रम :- एकात्मीक ग्रामीण विकास ही केंद्र सरकाराची अर्थ सहाय्य उपलब्ध असणारी योजना जिल्हयातील, सर्व म्हणजे ११ पंचायत समित्यामध्ये कार्यान्वयीत आहे. २००३-०४ मध्ये एकात्मीक ग्रामीण विकास कार्यक्रमांर्तगत २०० कुटूंबाना लाभ देण्यात आला आहे. सदर कार्यक्रमाखालील योजनेवर २००३-०४ मध्ये २०.०० लाख रु रक्कम खर्ची पडली. अवर्षण प्रवण क्षेत्र कार्यक्रम जिल्हयातील खटाव, खंडाळा, कोरेगांव व माण या तहसिलना लागू आहेत. २००३-०४ मध्ये या कार्यक्रमाखाली जिल्हा योजनेर्तगत ११२.२४ लाख रु. खर्च झाला आहे. जवाहर रोजगार योजनेवरील खर्च १२१.३१ लाख व ५.१७ लाख मनुष्य दिन रोजगार निर्मीती झालेली आहे.

१८.३) पश्चिम घाट विकास योजना :- ही केंद्र पुरस्कृत योजना जिल्हयातील सातारा, वाई, महाबळेश्वर, जावली, पाटण, कोरेगाव खंडाळा व खटाव या तालुक्यांना लागू आहे. वनीकरण, मृदसंधारण, लघुपाटबंधारे, मार्गविकास, फळबाग विकास, सामाजिक वनिकरण, पशुसंवर्धन, मधुमक्षीकापालन व रेशीम विकास या योजना या कार्यक्रमाखाली राबविल्या जातात.

१८.४)रोजगार हमी योजना :- सदर योजनेखाली २००३-०४ मध्ये जिल्हयात एकूण ३९४५ कामांचे नियोजन करण्यात आले होते. ३६२४ कामे मंजूर करण्यात आली होती. या योजनेवर झालेला एकूण खर्च रु. ४४.०६ कोटी इतका असून २९.६८ लाख मनुष्य दिवस रोजगार निर्मीती झालेली आहे. २००३-०४ मध्ये वनीकरण्याच्या विविध योजना राबविण्यात आल्या नाहीत.

१८.५)विशेष घटक योजना :- विशेष घटक योजने अंर्तगत विकासाच्या विविध बाबीवर सन २००३-०४ मध्ये ९१६.९४ लाख रुपयांची आर्थिक तरतुद करण्यात आली होती. व ९०३.५२ लाख रुपये प्रत्यक्षात खर्च झालेला आहे. खर्चाची टक्केवारी ९८.५४% आहे.

१८.६)वीस कलमी कार्यक्रम :- २००३-०४ मध्ये स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना अंर्तगत १४४८ लाभार्थिना लाभ दिलेला आहे. २००३-०४ मध्ये वृक्षारोपण कार्यक्रमाअर्तगत ६१.३९ लाख झाडे लावण्याचे उददीष्ट होते. त्यापैकी २४.४४ लाख झाडे लावण्यात आलेली आहेत. ३१ बायोगॅस संच बसविण्यात आले आहेत. कुटूंबकल्याण कार्यक्रमाखाली २६३०२ शस्त्रक्रिया करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच १३३० ग्रामोद्योग व लघुद्योग स्थापन करण्यात आले आहेत.

१८.७)स्थनिक विकास कार्यक्रम :- या कार्यक्रमाअंर्तगत जिल्हयाला ८००.०० लाख रु. तरतुद मंजूर झालेली होती. संदर्भ वर्षामध्ये ७७१.५५ लाख रु खर्च झालेला आहे.

(१९) संकीर्ण :-

१९.१) ग्रामपंचायती :- २००२-०३ व २००३-०४ वर्षातील ग्रामपंचायतीच्या उत्पन्नाचा व खर्चाचा अभ्यास केला असता उत्पन्न व खर्च यामध्ये वाढ झालेली दिसून येते. उत्पन्नात ३५९२.५९ लक्ष रु. वरुन ३७०३.११ लाख रु. पर्यंत म्हणजे १०.३१ टक्के व खर्चात ३५८८.२५ लक्ष रु. वरुन ३८४३.१५ लक्ष रुपये पर्यंत म्हणजे १०.७१% वाढ झालेली आहे. या दोन्ही वर्षात शासकीय व इतर अनुदाने हा उत्पन्नाचा महत्वाचा घटक होता. एकूण खर्चापैकी सार्वजनिक बांधकामावर झालेल्या खर्चाचे प्रमाण सर्वात जास्त होते. स्वतंत्र व गट ग्रामपंचायतीची संख्या मध्ये २००३-०४ या वर्षात वाढ झाली नाही.

१९.२) जिल्हा परिषद :- २००२-०३ वर्षा मधील जिल्हापरिषदेची उत्पन्न व खर्चाची आकडेवारी अनुक्रमे ७६२४२.५९ लाख व ७५५७९.७१ लाख रु. या प्रमाणे होती. गतवर्षा पेक्षा या दोन्ही बाबीमध्ये वाढ झालेली आहे.

१९.३) नगरपरिषदा :- ग्रामपंचायतीप्रमाणे नगरपरिषदांच्या उत्पन्न व खर्चात सुध्दा वाढ झालेली आहे. २००२-०३ मध्ये जिल्हयातील सर्व ८ नगरपरिषदांचे उत्पन्न व खर्च अनुक्रमे ५६७२.०४ लाख रु. व ५२५०.८२ लाख रु. होते. २००३-०४ मध्ये वाढ होवून तो अनुक्रमे ६६५१.५८ लाख रु. व ६३९७.६३ लाख रु. झालेला आहे.

१९.४) अल्पबचत:- २००३-०४ या वर्षात १११.३४ कोटी रु. निव्वळ गुंतवणूक करणंत आली आहे.